

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“Milli iqtisadiyyatda biznesin mühitinin və biznesin inkişaf strategiyasının
təkmilləşdirilməsi” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Qəmbərli Aysel Tahir

BAKI-2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d.,dos.Əhmədov Fariz Saleh
_____ (imza)

“ ___ ” _____ 20__-cu il

**“Milli iqtisadiyyatda biznesin mühitinin və biznesin inkişaf strategiyasının
təkmilləşdirilməsi” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 “İqtisadiyyat”

İxtisaslaşma: “İqtisadiyyatın hüquqi tənzimlənməsi”

Qrup 30

Magistrant

Qəmbərli Aysel Tahir

_____imza

Elmi rəhbər

f.e.n., dos. Məmmədov Bəxtiyar Nəriman

_____imza

Proqram rəhbəri

i.ü.f.d.,b.m. Hümbətova Suqra İnqilab

_____imza

Kafedra müdiri

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi

_____imza

BAKI-2019

Improving business environment and strategies of development of business in national economy

Summary

It is known that the export of oil and oil products carried out by state investment funds several years ago in the Republic of Azerbaijan has increased the foreign currency flow, budget revenues and investment indicators. It is possible to predict what difficulties will be encountered as a result of the changes in the oil prices of the countries that depend on the oil sector. All of this highlights the relevance of the subject.

The main goals and objectives of the research are to introduce new strategies and proposals that will ensure the development of the business environment based on non-oil sector in the national economy as a result of research and analysis. For this purpose, analyzing the role of business in the economy and its theoretical content, reviewing the factors that are based on the realization of business activities, business strategies, analysis of the business environment of the world's countries, evaluating the business environment of the Republic of Azerbaijan in high-level international reports.

Research findings and recommendations are listed in the following areas:

•Development and integration of free economic zones in the Republic of Azerbaijan;

• Increasing the number of financial sources for business activities;

• Increasing and developing the number of small and medium-sized businesses in non-oil sectors;

• Strengthening of our country's international trade relations

• Improving the legislation system;

• Creating favorable investment climate in the Republic;

Key words: business activity, non-oil sector, international trade relations, investment

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

ABAD	Ailə Biznesinə Asan Dəstək
ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları
AMEA	Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
ASAN	Azerbaijan Service and Assessment Network
ASC	Açıq Səhmdar Cəmiyyəti
AZPROMO	Azərbaycanda İxracın və İnvestisiyanın Təşviqi Fondu
DB	Doing Business
ESCO	Electric System Commercial Operator
ƏDV	Əlavə Dəyər Vergisi
QSC	Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti
MDB	Müstəqil Dövlətlər Birliyi
MMC	Məhdud Məhsuliyyətli Cəmiyyət
NMR	Naxçıvan Muxtar Respublikası
SOCAR	State Oil Company of Azerbaijan Republic
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats
USD	United State Dollar
ÜDM	Ümum Daxili Məhsul
ÜTT	Ümumdünya Ticarət Təşkilatı

MÜNDƏRİCAT

	GİRİŞ	7
I Fəsil	BİZNESİN İNKİŞAF STRATEGİYASININ VƏ BİZNES FƏALİYYƏTİNİN İQTİSADI SİSTEMDƏ ROLU	
1.1	Biznes anlayışının iqtisadi mahiyyəti	11
1.2	Biznesin təşkili, növləri və məqsədi	15
1.3	Biznes strategiyasının məzmunu	20
II Fəsil	UĞURLU BİZNES FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	
2.1	Strategiyaların formalaşmasına təsir edən amillərin təhlili	23
2.2	Rəqibin gələcək məqsədlərinin təhlili	26
2.3	Dünya ölkələrinin biznes sahəsində həyata keçirdiyi uğurlu strategiyaların təhlili	29
III Fəsil	MİLLİ İQTİSADİYYATDA BİZNES MÜHİTİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN KOMPLEKS TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	
3.1	Milli iqtisadiyyatda əlverişli biznes mühitinin yaradılmasında dövlətin rolu	37
3.2	Respublikada investisiya qoyuluşu həyata keçirilən sahələrin mövcud vəziyyəti	49
3.3	Azərbaycan Respublikasında biznes fəaliyyətində sahəsində vergi qanunvericiliyinin və digər qanunvericilik aktlarının təhlili	58
	NƏTİCƏLƏR VƏ TƏKLİFLƏR	64
	İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT	69
	ƏLAVƏLƏR	73
	Cədvəllərin siyahısı	74
	Qrafiklərin siyahısı	74

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatı öz inkişafının yeni mərhələsinə başlamışdır. Bu dövənlərdə dövlətin tətbiq etdiyi yeni yanaşmalar bir çox iqtisadi nailiyyətlərə səbəb olmuşdur. Lakin günümüzdə davamlı inkişafa nail olmaq üçün yeni strategiyaların, layihələrin, yeniliklərin hazırlanması ilə bağlı müzakirələrin aparılması davam edir. Ölkə iqtisadiyyatının qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri də biznes mühitinin inkişafına nail olmaq, biznes mühitində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq haqsız rəqabətə və inhisarçılığa yol verilməməsi üzrə nəzarəti həyata keçirmək, və bu sahədə qanunvericiliyin daha da təkmilləşdirilməsinə nail olmaqdır. Bu yanaşmaya uyğun olaraq, qeyri-neft sektoruna əsaslanan biznes mühitinin inkişaf etdirilməsi məqsədə uyğun hesab edilir. Azad rəqabət mexanizminin gücləndirilməsi, dövlət-biznes münasibətlərində insan amili rolunun azaldılması, səmərəlilik və şəffaflığın artırılması dövlətin inkişaf strategiyalarından biridir. Müasir dövrdə dövlətin rolu xarici bazarlara çıxışın təmin edilməsi üçün şəraitin yaradılması, həmçinin vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında şəffaflığın və biznes mühitinin səmərəliliyinin artırılmasına yönəldilmişdir.

Biznes mühitinin inkişafı milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə Azərbaycan Respublikasında davamlı və dayanıqlı iqtisadi inkişaf əsasında sosial rifahın artırılmasını reallaşdıracaqdır. Azad rəqabət mühitinin inkişafı, dünya bazarına çıxışın təmin edilməsi xarici və yerli investisiyaların cəlbi, insan kapitalının inkişafı ilə Azərbaycan yüksək gəlirli ölkələr qrupuna daxil olmaqla yanaşı dünya iqtisadiyyatında da öz mövqeyini gücləndirməyə nail olacaqdır.

İqtisadiyyatın neft sektorundan asılığının aradan qaldırılması, rəqabətqabiliyyətli biznes mühitində istehsalın təkmilləşdirilməsi, xüsusilə də bu hədəfin daha çox kiçik və orta sahibkarlığa yönləndirilməsi müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Bunun üçün biznes və investisiya mühitinin inkişafı istiqamətində layihələrin həyata keçirilməsinin davam etdirilməsi mühüm strateji hədəf kimi qiymətləndirilir və qeyd edilən hədəfə çatmaq üçün sahibkar-dövlət münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi vacibdir. Bütün bunlarla yanaşı, biznes

fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilələrin yox edilməsi elektron hökumət xidmətlərinin tətbiq dairələrinin genişləndirilməsi, biznes fəaliyyətinə dair dövlət tənzimlənməsi prosedurlarının təkmilləşdirilməsi əsas götürülməlidir. Beləliklə, nəticədə ölkədə biznes fəaliyyətinin inkişafı yerli və xarici investorlar üçün biznes və investisiya mühitində daha əlverişli şəraitin yaradılmasına, müvafiq qabaqcıl təcrübəyə əsaslanan cəlbedici biznes və investisiya mühitinin təkmilləşməsinə səbəb olacaqdır.

Ənənəvi iqtisadiyyatda biznes mühitinin inkişafı üçün innovasiya infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, innovativ fəaliyyət üçün əlverişli mexanizmlərin inkişaf etdirilməsi zərurətini vurğulayır. Bu sahədə mövcud imkanlar qiymətləndirilməli və biznes fəaliyyətinin ehtiyaclarına uyğun tətbiq edilməlidir.

Biznes mühitinin inkişafı milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə Azərbaycan Respublikasında davamlı və dayanıqlı iqtisadi inkişaf əsasında sosial rifahın artırılmasını reallaşdıracaqdır. Azad rəqabət mühitinin inkişafı, dünya bazarına çıxışın təmin edilməsi xarici və yerli investisiyaların cəlbi, insan kapitalının inkişafı ilə Azərbaycan yüksək gəlirli ölkələr qrupuna daxil olmaqla yanaşı dünya iqtisadiyyatında da öz mövqeyini gücləndirməyə nail olacaqdır. Bütün bunların həyata keçirilməsi isə biznes mühitinin inkişafını hədələyən layihə və strategiyaların həyata keçirilməsi, müvafiq dövlət qurumlarının iştirakı və təşəbbüsü ilə, xüsusilə də prosedurların sadələşdirilməsi, səmərəliliyin və şəffaflığın təmin edilməsilə mümkün olacaqdır.

İstehsalla bağlı texnoloji proseslərdə tez-tez baş verən yeniliklər, məhsulun keyfiyyəti və rəqabət mühitinin dəyişməsi idarəetmə ilə bağlı bütün məsələlərini yenidən gözdən keçirməyi tələb edir. Müasir dövrdə istehlakçı tələbi ilə ayaqlaşmaq, elmi-texniki innovasiyanı tətbiq etmək, biznes strategiyalarını təkmilləşdirmək və yeniliklər üzərində çalışmaq biznes fəaliyyətinin inkişafına nail olmaq üçün əsas fəaliyyət istiqamətləri hesab olunur. Buna uyğun olaraq, yeni iqtisadi yanaşma ilə Azərbaycan Respublikası qeyri-neft iqtisadiyyatında biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi üçün yeni strategiyaların hazırlanması, yeniliklərin

tətbiq edilməsi, biznes mühitinə investisiya qoyuluşunu stimullaşdırılması üçün tədbirlər həyata keçirir. Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsində də biznes mühitinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı 11 sektoru əhatə edən konseptual məsələlər kimi öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi üçün mövcud vəziyyətin öyrənilib qiymətləndirilməsi əsasında biznes fəaliyyətinin əsas problemlərinin aşkara çıxarılması, onların aradan qaldırılması yollarının araşdırılması, dünya ölkələrinin təcrübələri və Azərbaycan Respublikasında biznes fəaliyyətinin mövcud vəziyyəti arasında müqayisələr apararaq, statik göstəricilərdən və digər informasiya vasitələrindən istifadə edərək qeyri-neft sektorunun inkişafına dair təkliflərin irəli sürülməsi və gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməkdən ibarətdir. Qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr üzrə tədqiqat aparılacaq:

- biznes fəaliyyətinin iqtisadi sistemdə yerinin açıqlanması;
- biznes mühiti və biznesin inkişaf strategiyaları ilə bağlı nəzəri metodoloji bazanın təhlili;
- dünya ölkələrinin biznes sahəsində həyata keçirdiyi uğurlu strategiyaların təhlili;
- Azərbaycan Respublikasında biznes fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin araşdırılması və qiymətləndirilməsi;
- əlverişli biznes mühitinin yaradılmasında dövlətin rolunun müəyyənləşdirilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında bizneslə bağlı vergi sisteminin mövcud vəziyyətinin və digər qanunvericilik aktarın təhlil edilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında rəqabət mühitinin və rəqabət mühitinə dair qanunvericiliklə bağlı qiymətləndirmənin aparılması;
- biznes sahəsində investisiya meyilliliyinin stimullaşdırılmasına dair yeni yanaşmaların aşkar edilməsi;

-biznes fəaliyyətində istifadə olunacaq maliyyə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi metodlarının araşdırılması;

-Azərbaycan Respublikasında biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təklif və tövsiyələrin irəli sürülməsi;

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqat mövzusunun araşdırılması üçün dünya mütəxəssislərinin, tədqiq olunan sahə üzrə dünya liderlərinin, iqtisadçıların əsərlərindən, kitablarından, tədqiqatlarından, məqalələrindən istifadə edilib. Bundan başqa tədqiqat Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunlarına, prezidentin fərman və sərəncamlarına, dövlətin tədqiqat obyeti ilə bağlı hazırladığı layihələrə, Azərbaycan Respublikası nazirliklərinin və mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəsmi internet saytlarındakı məlumatlara, beynəlxalq təşkilatlarının rəsmi internet saytlarındakı məlumatlara, iqtisadi jurnallar və digər normativ aktlara əsaslanmışdır.

Tədqiqat metodları. Mövzunun araşdırılması zamanı təsvir etmə, müqayisə, analiz, sintez, induksiya, deduksiya, sistemli texniki-iqtisadi təhlil, məntiqi ümumiləşdirmə və tədqiqat üçün gərəkən digər metodlarından istifadə olunub.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər, cədvəllər və qrafiklər, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla 74 səhifədən ibarətdir.

I Fəsil BİZNESİN İNKİŞAF STRATEGİYASININ VƏ BİZNES FƏALİYYƏTİNİN İQTİSADI SİSTEMDƏ ROLU

1.1. Biznes anlayışının iqtisadi mahiyyəti

Biznes bazar iqtisadiyyatının ayrılmaz tərkib hissələrindən biridir. İqtisadiyyatın davamlı inkişafının təmin edilməsi biznes mühitində baş verən proseslərlə, xüsusilə biznes subyektlərinin fəaliyyəti ilə demək olar ki, birbaşa əlaqədardır.

İqtisadi ədəbiyyatlarda “biznes” anlayışının izahı müxtəlif cür verilir:

- biznes əmtəənin son istehlakçıya çatdırılmasını həyata keçirən fəaliyyətdir;
- istehsal sferasında həyata keçirilən kommersiya fəaliyyətidir;
- məqsədi bilavasitə mənfəət əldə etmək olan kommersiya fəaliyyətidir;
- istehlakçının tələbatını təmin etmək üçün yaradılan işgüzar münasibətlərin

məcmusudur.

Biznes fəaliyyətinin iqtisadi baxımdan düzgün təşkili iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafında böyük rol oynayır. Dövrümüzdə bazar münasibətləri şəraitində insan kapitalının rolunun zaman keçdikcə daha da artması işsizlik və məşğulluq problemlərinin aktuallaşmasına səbəb olmuşdur. İctimai istehsalın səmərəliliyinin yüksəlməsi, elmi-texniki tərəqqinin hər gün daha çox inkişaf etməsi əmək bazarında məşğulluq və işsizlik kimi problemlərin artmasına gətirib çıxarır. Lakin ölkə iqtisadiyyatında biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi yeni iş yerlərinin yaradılmasına, məşğulluğun artırılmasına, ölkənin dünya bazarında yeni innovativ məhsullarla iştirakına, ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsinə, dayanıqlı iqtisadi inkişafa nail olmağa və digər bu kimi iqtisadi aspektlərin inkişafına səbəb olur.

İstənilən iqtisadi sistemdə biznes milli iqtisadiyyatın özəyini təşkil edir. Hazırda biznes subyektləri və biznes fəaliyyətini həyata keçirən müəssisələr öz təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətini həyata keçirməsinə görə cəmiyyət qarşısında sosial məsuliyyət daşıyır. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində biznes fəaliyyətini həyata keçirən subyektlər yalnız məhsul və xidmətlərin qiymətini yüksəltmək hesabına mənfəət

əldə etməyi deyil, bununla yanaşı istehlakçının tələbatına uyğun gələn məhsul və xidmətlərin istehsal həcmi artıraraq mənfəəti artırmağı planlaşdırır.

Dövrümüzdə istehsal prosesi müasir standartlara və tələblərə cavab verməlidir. Bunu aşağıda sadalananlarla izah etmək olar:

-məhsul çeşidi qısa zaman ərzində daha çevik şəkildə dəyişikliklər etməyə imkan verən istehsal sferasına malik olmalıdır;

-istehsal texnologiyasının zaman keçdikcə daha da mürəkkəbləşməsi əmək bölgüsü və ona nəzarət proseslərinin təkmilləşdirilməsini tələb edir;

-məhsul bazarındakı ciddi rəqabətin mövcud olması əmtəə və xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsini tələb edir;

-məhsul və xidmətin istehsalına və marketinqə çəkilən xərclər onun qiymətinin və əldə olunan mənfəətin həcmi müəyyən edən əsas amillərdən biridir. Bu səbəbdən xərclərin uçotunun düzgün aparılması, xərclərin azaldılması, marketinqin düzgün idarə edilməsi təkmilləşdirilmiş idarəetmə sisteminin tətbiqini tələb edir.

Bir sıra iqtisadi amillər, şərtlər və digər iqtisadi qüvvələr biznes fəaliyyətinə birbaşa təsir göstərirlər. İqtisadi qüvvələr pul və maliyyə siyasəti, faiz dərəcəsi, məşğulluq, infilyasiya, demoqrafik dəyişikliklər, siyasi dəyişikliklər, enerji, təhlükəsizlik kimi amillərdir. Bütün bunlar biznes fəaliyyətini həyata keçirən müəssisələrin məhsul və xidmətlərini necə istehsal etməsinə və təkmilləşdirməsinə təsir edir. Bu iqtisadi qüvvələrin biznesə təsiri iqtisadiyyatda da əks olunur.

Müasir biznes bazarlarına təsir edən dörd əsas qüvvə və meyillər aşağıdakılardır:

-dövlətin təsiri

-beynəlxalq əməliyyatlar

-gözləntilər

-məhsul və xidmətə olan tələb və təklif

Biznesin idarəedilməsi biznes fəaliyyətinin xarici və daxili mühit faktorlarının uyğunlaşdırılmasını və əlaqələndirilməsini həyata keçirir. Bu proseslər iqtisadiyyatın, rəqabətin, inhisarçılığın və sosial mühitin dövlət

tənzimlənməsi əsasında reallaşır. Bazar prinsipləri əsasında biznesin səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün dövlət haqsız rəqabətin, inhisarçılıq meyillərinin qarşısının alınması tədbirlərini özündə əks etdirən strateji siyasəti düzgün müəyyənləşdirməli və davamlı olaraq tətbiq etməlidir. Hökumətin təsiri bütün biznes sahələrində əsas qüvvə hesab olunur. Dövlət maliyyə siyasəti vasitəsilə faiz dərəcələrini aşağı sala və artırmağa bilər. Maliyyə siyasətilə dövlət qiymətləri sabitləşdirmək və işsizliyi azaltmaq vasitəsi kimi xərcləri azaltmaq və artırmaq səlahiyyətinə malikdir. İstehsal, bankçılıq, ticarət və tibb kimi biznes sahələri dövlət tərəfindən yüksək dərəcədə tənzimlənilir. Digər biznes sektorları da dövlət tərəfindən vergi imtiyazları, subsidiyalar və birbaşa investisiyalar vasitəsilə dəstəklənir. Bəzi hallarda 2008-ci il böhranı kimi daha təhlükəli vəziyyətlərin qarşısını almaq üçün dövlət daha aqresiv şəkildə də müdaxilə edə bilər.

Beynəlxalq əməliyyatlar çox əhəmiyyətli təsir qüvvəsidir. Ölkələr arasında maliyyə əməliyyatlarının axını ölkə iqtisadiyyatına və valyutasına təsir göstərir. Məsələn, kapital axınının istiqaməti bir ölkənin iqtisadiyyatını gücləndirə və zəiflədə bilər. İdxal və ixrac vəziyyətində hər bir ölkənin mövqeyindən asılı olaraq, ticarət balansının mənfi və ya müsbət olması mümkündür. Lakin Çin kimi ölkələr rəqiblərinə qarşı üstünlüyü qazanmaq üçün süni şəkildə valyutanın dəyərini aşağı salır. Bu ölkənin ticarət siyasəti, idxal, ixrac və istehsal bazarlarına birbaşa təsir göstərir.

Gözləntilər və fərziyyələr müasir bazarda mühüm qüvvələrdən biridir. Məsələn, əgər istehlakçı inamı yüksəkdirsə sahibkarlar daha rahat şəkildə məhsul və xidmətlərin istehsalını artırırlar.

Tələb və təklif biznes fəaliyyətinə öz təsirini məhsul və xidmətin qiymətində əks etdirir. Qiymət dəyişikliyi iqtisadiyyatın əsas anlayışlarından biri olan tələb və təklif qanununa əsaslanaraq baş verir.

Əsas iqtisadi qüvvəyə daxil olmasa da texnologiya, xüsusilə internet müasir biznes bazarlarının formalaşmasında böyük rol oynayır. Dünya təcrübəsi informasiya texnologiyalarının təkmilləşməsinə görə yüksək iqtisadi inkişafa nail olan ölkələrdə texnologiyanın insan faktorunun biznes münasibətlərində rolunun

əhəmiyyətli dərəcədə azaltdığını göstərir. İnternetin texnoloji təməli üzərində qurulmuş elektron biznes zaman keçdikcə daha da təkmilləşməkdədir. Elektron biznesin inkişaf etdiyi bu dövrdə texnologiya mühüm rol oynayır.

İqtisadi şərtlər bütün biznes fəaliyyətini həyata keçirən müəssisələrə təsir edir. Kiçik müəssisələr iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklər qarşısında daha həssasdır. Güclü iqtisadiyyat mövcud olduğu şəraitdə müəssisələr daha çox rifaha malik olurlar. Əlbəttə iqtisadiyyatda ləngimələr baş verməsə kiçik müəssisələr də özlərini daha tez təkmilləşdirər və biznes uğursuzluqlarının qarşısı alınar.

Milli iqtisadiyyatda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı aşağıdakı istiqamətlər üzrə müsbət təsirlərə səbəb olur:

- daha səmərəli biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi;
- biznes anlayışının iqtisadiyyatda rolunun artırılması;
- rəqabətqabiliyyətliliyin artırılması;
- ölkədə istehsal olunan mal və xidmətlərin innovasiyaların inkişafını yaradılmasının reallaşdırılması;
- kiçik və orta sahibkarlığın işsizliyin azaldılmasına rolunun artırılması;
- əsas istehlak mallarının kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən istehsal edilməsi;
- ölkənin ümumi ixrac payının artırılması;

Əlverişsiz iqtisadi şəraitdə bir çox kiçik müəssisələr işçi qüvvəsini azaltmaq məcburiyyətində qalır. Bu müəssisənin xidmət qabiliyyətinin azalmasına və işsizlik səviyyəsinin artmasına kömək edir və bütün bunlar iqtisadiyyatı daha da zəiflədir. Bəzi kiçik biznes müəssisələri zəif iqtisadi şəraitdə inkişafa nail olurlar. Bu kimi müəssisələrə mülkiyyətin ləğv edilməsi ilə məşğul olan, əmlakın girov götürülməsi fəaliyyətini həyata keçirən şirkətləri misal göstərmək olar. Külli miqdarda maliyyə ehtiyatına malik olan kiçik müəssisələr bu cür şəraitdə rəqiblərini satın alaraq öz imkanlarını genişləndirirlər.

Biznesin inkişafının artdığı və iqtisadiyyatın genişləndiyi mərhələdə yeni iş yerləri artır və daha çox iş yerləri yaradılır. Nəticədə iqtisadiyyat nisbətən sürətli şəkildə inkişaf edərsə bu mal və xidmətlərin qiymətinə yüksək təzyiq göstərir və

sonda inflyasiyaya səbəb ola bilər. İnflyasiya iqtisadiyyatda iştirak edən külli miqdarda pul vahidinin göstəricisidir. Bu göstərici xarici valyutanın (dolların) dəyərini azalması ilə nəticələnir. İnflyasiyanın sürətini azaltmaq və valyuta dəyərini sabitləşdirmək üçün pul siyasəti vasitəsilə ümumi faiz dərəcələri sabitləşdirilir. Bu pul kütləsinin azalmasına və valyutanın ucuzlaşmasına mane olur.

1.2. Biznesin təşkili, növləri və məqsədi

Biznesin növü uzunmüddətli mənfəətə yol açacağına görə başlanğıc müvəffəqiyyəti üçün kritik bir elementdir. Bütün biznes növləri dörd əsas qrup altında təsnifatlaşdırılır: istehsal, maliyyə, kommersiya və məsləhət (konsaltinq).

İstehsal biznesi məhsul və xidmət istehsalının reallaşdırılmasını həyata keçirir. Biznes fəaliyyətinin aparıcı növü olan istehsal biznesi bir neçə altqruplara malikdir: məhsul və xidmət istehsalı, innovasiya, elmi-texniki fəaliyyət, informasiya (Abbasov A.B., 2011, s. 15).

Ən geniş yayılmış biznes növlərindən biri olan kommersiya biznesi məhsul və xidmətlərin alqı-satqısının həyata keçirilməsini təmin edir. Kommersiya biznesi digər biznes növləri ilə müqayisədə böyük həcmdə maliyyə vəsaiti tələb olunmadığı üçün daha tez gəlir gətirir. Bu biznes növünün alt qruplarına ticarət, ticarət-vasitəçilik, əmtəə birjası daxildir.

Kommersiya fəaliyyətinin xüsusi növü olan maliyyə biznesinin obyektini kimi qiymətli kağızlar, əmtəə-pul və valyuta çıxış edir. Maliyyə biznesi öz fəaliyyətini daha çox kommersiya bankları və fond birjalari vasitəsi ilə həyata keçirir. Bu biznes növü bank, sığorta, audit, lizinq və maliyyə birjası kimi alt qrupları özündə birləşdirir.

Konsaltinq biznes fəaliyyəti müəyyən məbləğ qarşılığında mütəxəssislər tərəfindən məsləhətlərin verilməsindən ibarətdir. Bu xidmət sahəsi müxtəlif istiqamətlərdə reallaşa bilər. Konsaltinq biznesin alt qruplarına daxildir: ümumi idarəetmə, inzibati, maliyyə idarəetməsi, kadrların idarə edilməsi, marketinq, informasiya texnologiyaları.

Hər bir firma müəssisənin irəliləməsini təmin edə bilmək üçün öz biznes məqsədini müəyyən etməlidir. Məqsədlər biznesin inkişafına nail olmaq və hədəfinə çatmaq üçün istifadə olunur. Biznesin məqsədi onun inkişaf səviyyəsindən, növündən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Hər bir biznes subyekti əvvəlcə öz məqsədini müəyyən edir, daha sonra məqsədə çatmaq üçün strategiyalar tərtib edir. Hədəflərin müəyyən edilməsi biznes planının vacib hissəsidir. Bütün bunlar biznes kriteriyalarının müəyyənləşdirilməsi, nəticələrin idarə olunması üçün böyük rol oynayır. Məqsədlər şirkətin şöbəsi, işçiləri, müştəriləri və digər sahələr ilə bağlı ola bilər. Bir biznes fəaliyyətinin məqsədə nail olması üçün dörd əhəmiyyətli səbəbi var:

1. Müvəffəqiyyətin proqnozlaşdırılması-fəaliyyətini uğurlu şəkildə davam edən biznes subyektləri həmişə müəssisənin təkmilləşdirilməsi, böyüməsi və daha səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün çalışmalıdır. Məqsədlərin müəyyən edilməsi də biznes fəaliyyətinin müvəffəqiyyətinin proqnozlaşdırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

2. İdarəetmə birliyi- məqsədlərin müəyyən ediləsi müəssisənin nəyə nail olmaq istədiyini ifadə edir. Bu da öz növbəsində müəssisəni idarə edən subyektlərin öz vəzifələrini, daha böyük layihələrin həyata keçməsinə, satış proqramlarının hazırlanmasını təmin edir.

3. Qərarların qəbul edilməsi-bir işçi məqsədləri bilir və anlayırsa bu qısamüddətli və uzunmüddətli dövr üçün qərarlar qəbul etməyi asanlaşdırır.

4. Hədəfləri yenidən dəyərləndirmək-Əgər müəssisə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail ola bilmirsə, bu hədəflərin yenidən dəyərləndirilməsini zəruri edir.

Biznes məqsədləri biznes sahibləri üçün planlar hazırlamaq, onların inkişafını izləmək və müəyyən məqsədə doğru çalışmaq üçün bir yol kimi fəaliyyət göstərir. Onlar daha çox bir şirkət sahibinə “Biz ən tanınmış şirkət olmaq istəyirik” kimi ümumi ifadələr deyil, “Biz gələn il 10 yeni filial açmaq istəyirik” ifadələrlə təmsil olunur.

Məqsədini müəyyən edərkən şirkət ilk növbədə aşağıda sadalanan sualların cavabını müəyyənləşdirməlidir:

-Biz biznesdə nəyə nail olmağa çalışırıq?

-Niyə bu bizim şirkət üçün vacibdir?

-Bütün bunlar biznesin uğurlu olmasına necə kömək edəcək?

Kiçik şirkətlər irəliləyiş üçün müxtəlif məqsədlərdən istifadə edirlər. Sahibkarlar müəyyən məqsədlərə çatdıqdan sonra adətən daha yüksək məqsədlər üçün çalışırlar.

Biznes məqsədlərinə misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar:

-xərclərin azaldılması;

-bazar payının əldə edilməsi kimi rəqabət ilə bağlı məqsədlər;

-intelektual mülkiyyətin inkişaf etdirilməsi;

-məhsuldarlığın və səmərəliliyin artırılması;

-yeni iş imkanları yaratmaq və mövcud imkanları təkmilləşdirmək;

-müşəri məmnuniyyətinin artırılması;

-məhsulun və xidmətin keyfiyyətinin artırılması;

-risklərin azaldılması kimi risklərin idarə edilməsi ilə bağlı məqsədlər;

-məhsul və xidmətlərə yeniliklərin tətbiqinin artırılması;

-zərərli tullantıların azaldılması kimi qlobal təsirlərlə bağlı məqsədlər;

-şirkət əməkdaşlarının imkanlarının reallaşdırılması ilə bağlı məqsədlər;

-maliyyə fəaliyyəti ilə bağlı məqsədlər;

-satış həcmnin artırılması;

-mənfəətin maksimumlaşdırılması və s.

Yeni biznes fəaliyyətinə başlamaq çox maraqlı bir perspektivdir. Bir işə başlamaq və onun gələcəkdə uğurlu biznesə çevrilməsi çox vaxt və səriştə tələb edir. Əgər biznes sahibi fəaliyyətə başlamağa hazırdırsa, o bir neçə zəruri addımlar atmalıdır:

1. İdeyanın müəyyən edilməsi. Əgər şəxs yeni biznes fəaliyyətinə başlamağı düşünürsə onun hansı bazara daxil olmaq istədiyi, hansı məhsulu satmaq istədiyi və ya hansı xidməti göstərmək istədiyi barədə fikri olmalıdır. Biznesə başlamaq istəyən şəxs mövcud marka liderlərinin nə etdiyini və bunu necə daha yaxşı edə biləcəyini düşünməlidir.

2. Biznes planının hazırlanması. Əgər artıq bir biznes ideyası mövcuddursa, həmin ideya ilə bağlı bir neçə suallar meydana gələ bilər. İşinizin məqsədi nədir? Məhsulu kimə satırsız? Son hədəfiniz nədir? Başlanğıc xərcləri necə maliyyələşdirəcəksiniz? Bu suallar yazılı şəkildə biznes planda cavablandırılmalıdır. Potensial müştərilərin sahə üzrə geniş tədqiqatının aparılması, həmçinin potensial müştərilərin demoqrafik göstəriciləri biznes planının hazırlanmasında böyük rol oynayır.

3. Maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi. Ekspertlər biznes fəaliyyətinə yeni başlayan müəssisələrin tez-tez uğursuzluqlarla qarşılaşdıklarını vurğulayırlar. Çünki onlar mənfəət əldə etmədən əvvəl çox pul xərcləyirlər. Yeni başlanan işin davamlı bir gəlir gətirməyə başlaması çox vaxt tələb etdiyinə görə başlanğıc kapitalın məbləğini yüksək qiymətləndirmək lazımdır. Əgər maliyyə yardımını gərəklidirsə, bank vasitəsilə kommersiya krediti yaxşı bir başlanğıc nöqtəsidir. Əgər fəaliyyətə başlamaq daha çox maliyyələşdirmə tələb edirsə onda bunun investorlar tərəfindən həyata keçirilməsi daha məqsədəuyğundur.

4. Dövlət qeydiyyatından keçmək. Rəsmi olaraq tanınan biznes obyektinə olmaq üçün dövlət qeydiyyatından keçmək zəruridir. Bunun üçün müəssisələrdən şirkətin adını, fəaliyyət məqsədini, korporativ strukturunu, səhmlərin detallarını və şirkət haqqında digər məlumatları özündə əks etdirən əsasnamə tələb olunur. əks halda şirkət yalnız hüquqi şəxs kimi tanınır. Bundan başqa biznes sahibi şirkətin fəaliyyəti ilə bağlı vergi öhdəliklərini də yerinə yetirməlidir.

5. Sığorta zəruriliyi. Əmlaka dəymiş ziyan, oğurluq və hətta müştəri iddiası kimi bu cür hadisələrin qarşısının alınması sığorta vasitəsi ilə qarşılır. Bundan əlavə əgər biznes sahibi bir neçə işçilərə malikdirsə onda sahibkar işsizlik sığortasını ödəməyə məcburdur.

6. Komanda qurmaq. Bəzi ekspertlər məhsul və istehsala edilən diqqətin eynilə işçilərə də edilməsini vurğulayır. Onlar bir işin başdan etibarən güclü, yüksək ixtisaslı heyətə ehtiyacı olduğunu da qeyd edirlər. Bütün bunlar heyətin düzgün idarə olunmasının əhəmiyyətini sübut edir.

7. Marketing. Marketing planının yaradılması biznesin tanıtılmasını təmin edən əsas addımlardan biridir. Sahibkar öz biznesini təmsil edən loqosunu yaratmaqla, yaradacağı yeni məhsul və ya göstərəcəyi yeni xidmət barədə sosial medyada paylaşmaqla və digər tanıtım vasitələri ilə yaratdığı brendin daxil olduğu bazarda tanınmasına nail olur.

8. İnkişafa nail olmaq. Biznesin inkişafı fərqli perspektivlərdən istifadə edə bilən hər zaman inkişaf edən konsepsiyadır. Bir şirkətin mənfəətinin artırması onu araşdırmaya, inkişafa xərcləməsinə şərait yaradır. Biznesin inkişafının əsasını təşkil edən 3 əsas komponent mövcuddur: bazarlar, müştərilər, münasibətlər. Məsələn, sahibkar dondurma dükanına malikdirsə və daha çox mağaza açmaqla inkişaf etmək istəyirsə dondurma bazarında ən son dəyişikliklərə, cari müştərilərə və əməkdaşlıq etdiyi müəssisələr fokuslanmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında 2018-ci ilin noyabr ayında fəaliyyətə başlayan Elektron Hökumətin İnkişafı Mərkəzi nəznində yaradılan “İnnoland” İnkubasiya və Akselerasiya Mərkəzi innovativ fikri olan şəxslərə startap layihəsinin hazırlanması və biznes fəaliyyətinə başlayana qədər bütün mərhələlərdə kömək etmək məqsədilə yaradılmışdır. Həmçinin mərkəzdə startap layihələrin hazırlanması üçün müasir avadanlıqlarla təchiz edilmiş laboratoriyalarda istifadəyə verilmişdir. Bundan başqa Respublika ərazisində startap layihələrin dəstəklənməsi üçün Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti nəznində yaradılmış “Nanomateriallar və Nanotexnologiyalar” ETL, Eazi-start startap məktəbi, Sumqayıt Dövlət Universiteti tərəfindən təsis edilən “Yüksək texnologiyaların innovasiya parkı”, Gəncə Dövlət Universiteti nəznində “İnnovasiyalar Departamenti”, Mingəçevir Dövlət Universiteti tərəfindən yaradılan “İnnovativ Biznes İnkubasiya Mərkəzi” obyektləri yaradılmışdır. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin İnnovativ biznes İnkubatoru sayəsində artıq tələbələrin ideyaları əsasında 4 startap layihəsi reallaşmışdır. Bunlar “Uniweb”, “LingvOmondo”, “PerfectPictures”, “Peşəkar Muhasibat” layihələridir (<http://senaye.gov.az/>).

1.3. Biznes strategiyasının məzmunu

Biznesin inkişaf strategiyası şirkətin uğuruna da səbəb ola bilər uğursuzluğuna da. İnkişaf strategiyaları biznesdə yeni müştərilərin cəlb edilməsinə və gəlirliliyin davamlılığını təmin etmək üçün istifadə olunan prosesdir. Mütəmadi olaraq biznes strategiyasının həyata keçirilməsi üç, beş ili əhatə edir. Doğru strategiya gəlirin və inkişafın artmasına səbəb olur, doğru olmayan strategiya isə inkişafı ləngitmək və əldə olanların itirilməsi ilə nəticələnə bilər.

Sahibkarlar həmişə öz bizneslərini inkişaf etdirməyi, satış və mənfəəti artırmağı planlaşdırır. Lakin inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsi üçün şirkətlərin istifadə etməsi zəruri olan müəyyən üsullar vardır. Bir biznesin inkişafı üçün istifadə olunan üsullar əsasən maliyyə vəziyyətindən, rəqabətdən və dövlət tənzimlənməsindən asılıdır.

Hər bir biznes subyekti üçün vacib olan yalnızca şirkətin gəlir əldə etməsi deyil, həmçinin uzunmüddətli dövrdə yüksək gəlir əldə edə bilən gücə sahib olmaqdır. Biznes fəaliyyətindən hədəflənən mənfəəti əldə etmək üçün uzunmüddətli perspektivdə qoyulan investisiyanı və çəkilən xərcləri üstələyən gəlir əldə etmək üçün düzgün strategiya qurulmalıdır. Öncəki biznesin təşkili, növləri, məqsədi bölməsində qeyd edilən məqsədlərə uyğun olaraq strategiyanın tərtib edilməsindən öncə məqsəd müəyyən edilməli və bunun üçün ortaq dəyər yaradılmalıdır.

Biznesin hər hansı inkişaf strategiyasının hazırlanmasının ilk mərhələsi məqsədin müəyyən edilməsidir. Məqsəd yarandıqdan sonra növbəti mərhələ faktların, məlumatların və digər etibarlı informasiyaların toplanılmasını tələb edir. Analiz aparılması üçün toplanan məlumatlar təşkilat daxili (işçilər, müştərilər, satışlar barədə), eləcə də xarici məlumatlardan ibarət ola bilər (rəqiblər, bazar şəraiti və s.). Biznes strategiyalarının hazırlanması prosesində SWOT, PESTEL, Porter's Five Forces, senari planlaşdırması və bu kimi digər analiz modellərindən istifadə olunur.

SWOT analizi təşkilatın güclü və zəif tərəflərini müəyyən edərək inkişaf strategiyalarının hazırlanmasında böyük rol oynayır. SWOT analizinin məqsədi

biznesin zəif və güclü tərəflərini, eləcə də bazarda qarşılaşdığı imkanlar və təhlükələri nəzərə alaraq güclü bir biznes strategiyasını inkişaf etdirməyə kömək edir. Vəziyyətin təhlili ilə məlumatların toplanması və müzakirələrin aparılmasından sonra şirkət fəaliyyətinin inkişafı ilə bağlı daha dolğun qərarlar alınır.

PESTEL analizi bir şirkətə təsir göstərən makro amillərin təhlil edilməsi və monitorinqi üçün istifadə olunan vasitədir. PESTEL analizində əldə olunan nəticələr sayəsində SWOT analizdə zəif cəhətlər və təhlükələr müəyyən edilir.

Porter's Five Forces analizi biznesin mühitində rəqabətliliyi anlamaq və strategiyaların potensial mənfəətini müəyyən etmək üçün bir vasitədir. Bu model bir şirkətin sənaye strukturunu və korporativ strategiyasını təhlil etmək üçün geniş istifadə olunur. Bu təhlil bazar və sənayenin formalaşmasında iştirak edən beş faktorlar əsasında aparılır:

- sənaye sahəsində aparılan rəqabət;
- sənaye sektoruna daxil ola biləcək potensial yeni iştirakçıların sayı;
- təchizatçıların gücü;
- istehlakçıların gücü;
- əvəzedici məhsulların yarada biləcəyi təhlükələr;

Senari analizi və ya senari düşünmə kimi də adlanan senari planlaması şirkətlər üçün uzunmüddətli planların hazırlanması üçün istifadə olunan strateji planlaşdırma üsuludur.

Planlaşdırma biznesin ən mühüm funksiyalarından biridir. Planlaşdırmanın ən təkmilləşdirilmiş forması strateji planın hazırlanmasıdır. Strateji planlaşdırma şirkətin gələcək məqsədlərini təsvir edən və bu məqsədlərə nail olmağın yollarını ətraflı şəkildə izah edən prosesdir. Bir şirkətin rəhbərliyi keçmiş uğurlarını və gələcək məqsədlərini müzakirə etmək üçün bir araya yığılır. Bu müzakirələrdən sonra şirkət uzunmüddətli layihələrin hazırlanması qərarına gəlir. Uzunmüddətli layihələr öz növbəsində qısamüddətli dövrdə yerinə yetirilən fəaliyyətlərlə reallaşır. Buna əsaslanaraq şirkət ən azından “Biz önümüzdəki 5 il ərzində nə əldə etmək istəyirik?” sualını aydınlaşdırmalıdır.

Sadalanan təhlil metodları və vasitələri biznesin həm mikro səviyyədə (müəssisədaxili), həm də makro səviyyədə (ölkə səviyyəsində) strategiyaların müəyyən edilməsi üçün istifadə edilə bilər.

Bəzən strateji plan rəsmi və yüzlərlə səhifədən, bəzən isə qeyri-rəsmi olaraq bir neçə səhifədən ibarət ola bilər. Lakin bundan asılı olmayaraq şirkətin strateji planı:

- bazarda baş verən yeniliklər və dəyişikliklər barədə məlumatlandırır;
- adətən üç ildən on ilədək uzunmüddətli bir dövrü əhatə edir;
- gələcəyə dair müəyyən edilmiş məqsədləri və bu məqsədləri reallaşdırmaq üçün tətbiq olunacaq strategiyaları özündə əks etdirir;
- bazarda və iqtisadiyyatda baş verən qəfil dəyişikliklərə qarşı tədbirləri izah edir.

II Fəsil UĞURLU BİZNES FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

2.1. Strategiyaların tətbiq edilməsinə təsir edən amillərin təhlili

Biznes strategiyası şirkətin inkişaf modelini özündə əks etdirən layihələrdən ibarətdir. İnkişaf yönümlü biznes strategiyası yeni məhsul yaratmağı və ya mövcud məhsulu təkmilləşdirməyi hədəfləyir. Nə qədər yaxşı hazırlanmasından asılı olmayaraq strateji plan tətbiq edildiyi zaman bir çox çətinliklərlə üzləşir. Strateji planın həyata keçilməsi müəyyən uzun müddət əzində davamlı olaraq həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində reallaşdığı üçün son nəticə həm mənfi, həm də müsbət baxımdan kənar təsirlərlə birlikdə formalaşır. Aydın ki, kənar mənfi təsirlərin üstünlük təşkil etməsi layihələrin həyata keçməsinə maneə törətməsi ilə yanaşı əldə olunan nəticənin gözləniləndən daha aşağı olmasına, həmçinin biznesin inkişaf strategiyasının uğursuzluqlarla sonlanmasına səbəb ola bilər. Müsbət kənar təsirlər isə bir şirkətin biznesin inkişaf strategiyasının reallaşdırılması zamanı hədəflənən məqsədə nail olmaq üçün ehtiyacı olduğu təsirlərdir, hansı ki gəlirini artırmağa, bazarda əhəmiyyətli statusa malik olmağa, istehlakçı tələbatının ödənilməsində digər şirkətlərlə müqayisədə daha üstün tutulan və təcih edilən şirkət olaraq reputasiyasının artmasına səbəb ola bilər. Demək ki, biznesin inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsi üçün nəzərə alınan əsas amillərdən biri də mənfi və müsbət təsirləri düzgün balanslaşdırmaqdır.

Biznesin inkişaf strategiyası tərtib edildiyi zaman ölkədə baş verən siyasi proseslərin, makroiqtisadi mühitin mövcud vəziyyətinin, cəmiyyətin maddi və sosial məsələlərinin, texnologiya, infrastruktur, ətraf mühit ilə bağlı məsələlərin və s. öncədən təhlil edilib öyrənilməsi vacibdir.

Strategiyanın formalaşmasına həm mənfi, həm də müsbət cəhətdən təsir edən amilləri ümumi olaraq aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- rəqiblər;
- istehlakçılar;
- şirkətin maliyyə ehtiyatları;
- qanunvericilik sistemində edilən dəyişikliklər;

Rəqiblər həm, strateji planın tərtib olunmasında, həm də reallaşdırılmasında yönləndirici subyekt kimi çıxış edir. Əgər strateji planın məqsədi şirkətin yeni ideyalarını reallaşdırmağı hədəfləyirsə, o mütləq rəqib şirkətin mövcud vəziyyətini, gələcək perspektivlərini və digər faktorları nəzərə alaraq həyata keçirilir. Rəqiblər kənar təsiredici amil kimi qiymətləndirildikdə, onların gələcək perspektivlərinin ehtimal etməsinin müəyyən bir həddədək mümkün olduğunu qeyd etmək lazımdır. Qısamüddətli dövrdə strateji planda nəzərdə tutulan layihələri həyata keçirərkən, digər yandan rəqib şirkət bazarda alıcı kütləsinin böyük bir hissəsini ələ keçirə biləcək, daha səmərəli keyfiyyətlərə malik olan məhsulla və ya daha innovativ fikirlərlə şirkətin statusunu artıraraq daha öncə bazarda iştirak etdiyi məhsul və xidmətlərə daha çox gəlir əldə edə və uzun müddət digər şirkətlərlə müqayisədə öz perspektivini qoruya bilər. Bu baxımdan rəqiblər strategiyaların formalaşmasında yönləndirici amil kimi böyük əhəmiyyət kəsb etsə də kənar təsirlərini gözə almaq, şirkət tərəfindən fədakarlıq, diqqət və yüksək analiz etmə bacarığı tələb edir.

Biznes fəaliyyətinin istehlakçının tələbatının ödənilməsinə və gəlir əldə etməyə istiqamətlənmiş kommersiya fəaliyyəti olduğunu nəzərə alsaq, istehlakçının biznes fəaliyyətinə təsirlərini təxmin etmək mümkündür. İstehlakçı tələbi bazarda təklif olunan məhsul və xidmətlərdən asılı olaraq dəyişə bilər. Biznesin inkişaf strategiyası mövcud alıcı kütləsinin sayını artırmağı planlaşdırdığı üçün həm mövcud alıcı kütləsinin həmin şirkətə olan sadıqlılığının uzunmüddətli olmasını təmin etməyə, həm də digər alıcıların şirkətin məhsul və xidmətlərini tərcih edəcək üsullar kəşf etməlidir. Alıcı tələbatında olan çevik dəyişikliklər şirkətin uzunmüddətli dövr üçün olan gözləntiləri ilə uyğun olmaya bilər. Bu baxımdan istehlakçı tələbatının düzgün təhlil edilməsi uğurlu biznes strategiyasının əsas mərhələlərindən biri hesab olunur.

Məlumdur ki, strateji planın hazırlanması şirkətin maliyyə ehtiyatlarının və onun cari və gələcək gəlir və xərclərini nəzərə almaqla həyata keçirir. Maliyyə ehtiyatlarının strategiyanın formalaşmasına təsir edici faktor kimi bir neçə amilləri ümumiləşdirilərək qiymətləndirmək olar. Dövlət rüsumlarında, tariflərdə,

vergilərdə və digər bu kimi makroiqtisadi göstəricilərdə olan dəyişikliklər kənar faktorlardan asılı olaraq strateji planda edilən dəyişikliklər nəticəsində şirkətin maliyyə ehtiyatları nəzərdə tutulan xərcləri qarşılamağa bilər. Yaxud bütün dəyişikliklər şirkət lehinə də ola bilər. Strateji planın şirkətin maliyyə ehtiyatlarına əsaslanaraq hazırlandığını nəzərə alsaq sadalanan göstəricilərlə bağlı dəyişikliklərin təhlilinin və qiymətləndirilməsinin zəruriliyi aydın olur.

Biznes fəaliyyətinin hər bir aspekti hüquqi normalarla tənzimləndiyi üçün qanunvericilik sistemində edilən cüzi dəyişikliklər belə biznes subyektləni yeni qərarlar qəbul etməyə, yeni layihələr və strategiyalar üzərində işləməyə sövq edir. Qanunvericilik sistemində edilən dəyişikliklərin təsirlərinin bir neçəsini aşağıdakı kimi əks etdirmək olar:

-mülki hüquqi qanunvericilikdə edilən dəyişikliklər yeni layihələrin obyektlərin tikilməsində, icarə və xidmət haqlarının ödənilməsinə aid mülki hüquqi münasibətlərdə, əmlak üzərində mülkiyyət hüququnda və digər bu kimi münasibətlərdə yeniliklərin tətbiq edilməsinə səbəb olur;

-vergi qanunvericiliyində edilən dəyişikliklər vergi yükünün ağırlaşmasına və ya yeni vergi güzəştlərindən istifadə etmək kimi imkanların yaranmasına, faiz dərəcəsinə edilən dəyişikliklər nəticəsində şirkətin büdcəsində yaranan gözlənilməz dəyişikliklərə səbəb olur;

-gömrük normalarında edilən dəyişikliklər şirkətin mal və xidmətlərinin idxalı və ixracı ilə əlaqədar fəaliyyətinə mənfi və müsbət göstərə bilər;

-qeyri-rezidentlərin biznes fəaliyyəti ilə bağlı hüquq normalarında edilən dəyişikliklər onların lehinə olaraq daha səmərli imkanlar əldə etməsinə və ya əleyhinə olmaqla hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına səbəb ola bilər;

-maliyyə sistemində aid hüquqi normalarda edilən dəyişikliklər biznes subyektlərinin nağdsız hesablaşmaları, xarici valyutanın idxalı və ixracı, qiymətli kağızlar üzərində hüquqları ilə bağlı məhdudiyyətlərin və yeni imkanların verilməsinə səbəb ola bilər.

2.2. Rəqibin gələcək məqsədlərinin təhlili

İqtisadi fənlərdən, tədqiqatın əvvəlki bölmələrində edilən təhlillərdən də aydındır ki, rəqabət anlayışı bazarda tələb və təklif, tələb və qiymət arasında tarazlığın yaradılması üçün mühüm faktor kimi çıxış edir. Odur ki, sağlam rəqabət mühiti mövcud olduğu zaman digər bazar subyektləri tərəfindən məhsul və xidmətlərin qiymətinin süni şəkildə artırılması istehlakçıların müxtəlif variantlarla müraciət etməsinə səbəb olur. Eyni mal və xidməti digər rəqiblərin daha aşağı qiymətə təklif etməsi digər bazar subyektlərini də qiymətləri aşağı salmaq məcburiyyətində qoyur və adekvat əmtəələr üçün ümumi qiymət səviyyəsi formalaşır.

Rəqabət mühitinin yaranması səbəblərindən biri də bazarda iştirakçı sayının qeyri-məhdudluğudur. Hər bir biznes subyekti bazara sərbəst şəkildə daxil ola və çıxıb bilər.

Biznes subyektləri arasında rəqabət təzyiqi olduqda, iqtisadi səmərəliliyin və məhsuldarlığın artmasına, yeni texnologiyaların və innovasiyaların geniş tətbiq edilməsinə yol açır. İdxalı yerli istehsalla əvəzləməyin və həmin məhsul və xidmətlərin ixracının həyata keçirilməsinin yalnız tam rəqabət şəraitində həyata keçirilməsi mümkündür. Səbəbi isə yalnız bu halda yerli istehsal məhsullarının rəqabətqabiliyyətinin təmin edilməsidir.

Rəqabət rəqiblər arasında yüksək gəlir əldə etmək, bazarda daha üstün mövqeyə malik olmaq məqsədilə oxşar məhsulların satılması və ya oxşar xidmətlərin göstərilməsi nəticəsində yaranır. Rəqabət iqtisadi rifahi artırır və bazarın inkişafına səbəb olur. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə bir çox bazarlar hələ sağlam və effektiv rəqabətdən tamamilə yararlanmırlar və hökumətin müdaxilələri firmalara rəqabət üçün doğru stimullarla təmin edilmir. 100-dən çox ölkə rəqabət qanunlarını qəbul etsə də, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə rəqabətqabiliyyətli praktikalar tətbiq edilməsi davam etməkdədir.

Bütün biznes subyektləri rəqabətlə üzləşir. Əgər hər hansı şəhərdə yalnız bir restoran fəaliyyət göstərsə belə, həmin restoran müştərilərinin ona tərcih edə biləcəyi kinoteatrlarla, əyləncə mərkəzlərilə və başqa biznes subyektlərilə rəqabət

aparacaq. Günümüzdə texnologiyanın gücünü də nəzərə alsaq, internet vasitəsilə dünyanın istənilən nöqtəsindən mal və xidmətlərin əldə edilməsi mümkünlüyü biznes subyektlərinin digər ölkələrdə də rəqiblərlə üzləşməsinə səbəb olur. Rəqiblərin kimliyini reklamlardan, biznes və ticarət sərgilərindən, mətbuat nəşrlərindən, internet üzərindən oxşar məhsul və xidmətləri araşdırmaqla və digər metodlarla müəyyən etmək olar. Rəqiblərin biznes fəaliyyətindən xəbədar olmaq üçün aşağıdakılara nəzarət edilməlidir:

- hansı məhsul və xidmətləri istehsal edib, müştərilərə hansı şəkildə təqdim edilməsi;

- məhsul və xidmətlərə tətbiq edilən qiymət;

- istehsal məsrəfləri;

- texnologiyadan necə istifadə etdikləri;

- işçi qüvvəsi haqqında məlumatlar;

- sosial mediada aktivliyi;

- rəhbərlik haqqında məlumat;

- rəqiblərin brend və dizayn dəyərləri haqqında məlumatlar;

Bundan başqa rəqibin biznes strategiyaları haqqında da tətqiqat aparmaqla gələcək fəaliyyəti barədə məlumatlı olmaq mühüm məsələlərdən biridir:

- yaxın gələcəkdə hansı müştəri kütləsini hədəflədiyi;

- hansı yeni məhsulu istehsal etməyi planlaşdırdığı;

- hansı maliyyə ehtiyatlarına malikdirlər və hansı maliyyə mənbələrindən istifadə etməyi nəzərdə tuturlar.

Biznes subyektləri tərəfindən rəqib haqqında əldə olunan məlumatları dolğun şəkildə qiymətləndirilməlidir. Qiymətləndirilmə nəticəsində bazar münasibətlərində əldə edilən fürsətlərin və digər əlverişli məqamların olub-olmadığı, istehsal etdiyi mal və xidmətlərin təklif olunduğu müştəri kütləsində doyumluluq səviyyəsi və digər əldə olunan məlumatlar sahibkarları daha az rəqabətli sahələrə yönəldə bilər.

Biznes və marketinq ədəbiyyatlarından məlum olduğu kimi rəqabətin əsas növləri aşağıdakı kimidir:

-birbaşa rəqiblər, hansı ki, müştəri kütləsinə eyni məqsədlərlə eyni məhsul və xidməti təklif edir;

-dolayı rəqiblər, müxtəlif məhsullarla eyni müştəri kütləsinin ehtiyacını ödəməyi hədəfləyir;

-əvəzedici rəqiblər, bazarda rəqibin istehsal etdiyi məhsul və xidmətin əvəzedicisi ilə iştirak edərək eyni müştəri kütləsinin ehtiyacını ödəməyi hədəfləyir.

Rəqiblərin kim olduğunu və onların zəif və güclü tərəflərini bilmək biznesdə rəqabət üstünlüyü yaratmağa kömək edir. Rəqiblər haqqında lazımlı məlumatların əldə edilməsində rəqabət analizi böyük rol oynayır. Çünki rəqibin müəyyən edilməsi şirkətin strategiyasını yaratmaq və ya dəyişmək üçün lazım olan məlumatlar əldə etməyə imkan yaradır. Bəzən kiçik bir şirkət rəqibləri ilə münasibətdə öz məhsulu dəyişdirməyə yaxud istehsalını artırmağa məruz qala bilər. Əks təqdirdə müştərilərin rəqib şirkətlərin məhsullarına daha meyilli olması rəqabət aparən şirkətin inkişafında ləngimələrlə nəticələnəcəkdir. Məsələn, son zamanlarda smartfon mobil telefonlarının inkişafı, hər növbəti modeldə əlavə olunan yeni funksiyalar insanların marağını cəlb edərək əvvəlki modellərin satışının azalmasına səbəb olmuşdur. Bunun səbəbi kimi də şirkətlər arasında davamlı rəqabətin olması, bir şirkətin istehsal etdiyi yeni innovativ məhsulun bazarda əhəmiyyətli müştəri kütləsinə əl keçirməməsi üçün digər bir şirkətin daha əlverişli strategiyalarla irəli sürdüyü məhsul və xidmətlərlə çıxış etməsidir. Smartfon mobil telefon şirkətləri arasında rəqabəti ən bariz nümunələrdən biri Apple və Samsung, son zamanlarda isə Apple ilə Huawei şirkətləri arasında olan münasibətlərdə müşahidə etmək olar. Bu cür rəqabət münasibəti bir şirkətin reallaşdırdığı ideyanın digər rəqib şirkətlər tərəfindən daha da təkmilləşdirilmiş formada və ya eyni məhsul və xidmətin cüzi fərqlərlə lakin daha səmərəli şərtlərlə irəli sürməsi patent sahibinin əqli mülkiyyətinin bir növ oğurlanmasına və nəticədə haqsız rəqabət şəraitinin yaranmasına səbəb olur.

2.3. Dünya ölkələrinin biznes sahəsində həyata keçirdiyi uğurlu strategiyaların təhlili

Məlumdur ki, inkişaf etmiş ölkələr uzun illərdir biznes sahəsində daim uğurlu strategiyalar tətbiq edən və dünya ölkələrinin biznes göstəricilərinə əsaslanan sıralamalarda ilk pillələrdə yer alan ölkələrdir. İnkişaf etmiş ölkələrin bir çoxunun iqtisadi göstəricilərini nəzərdən keçirsək, biznes fəaliyyətinin həmin ölkələrin məşğulluğunun və iqtisadi artımının təmin olunmasında əhəmiyyətli dərəcə müsbət təsir etdiyini və aparıcı mövqeyə malik olduğunu anlamış olarıq. Belə ki, bu ölkələrdə təkcə kiçik və orta sahibkarlığın ümumi daxili məhsulda və məşğulluqda payı 50 və 60 faizdən yüksəkdir. Bu cür ölkələrin biznes sahəsində əldə etdikləri uğurun daha çox texnologiyaya əsaslanan innovasiyaya, maliyyə təşkilatları tərəfindən sahibkarlığın inkişafına və layihələrin gerçəkləşdirilməsinə şərait yaradacaq əlverişli imkanların olmasına, ölkənin güclü qanunvericilik sistemində malik olmasına, vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasındakı münasibətlərdəki şəffaflığa, korrupsiyaya şərait yaradan halların olmaması və bu kimi digər səbəblərə əsaslanır.

Milli iqtisadiyyatda biznes fəaliyyətinin inkişafı sağlam rəqabətli bazarmünasibətlərinin təkmilləşməsinə, qiymətlərin sabitləşməsinə, tələb və təklif tarazlığının yaranmasına, iqtisadi dayanıqlığa, xarici təsirləri daha çevik şəkildə dəf etməyə şərait yaradır.

Dünya ölkələrinin iqtisadi inkişafının müxtəlifliyini nəzərə alaraq, inkişaf etməkdə olan ölkələr inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə biznes üçün əlverişli olan mühitin yaradılması baxımından daha zəif imkanlara malikdirlər. İnkişaf etmiş ölkələrin biznesin inkişafı üçün cari dövrdə istifadə etdiyi strategiyalardan istifadə etmək bu ölkələr üçün əlverişli olmaya bilər.

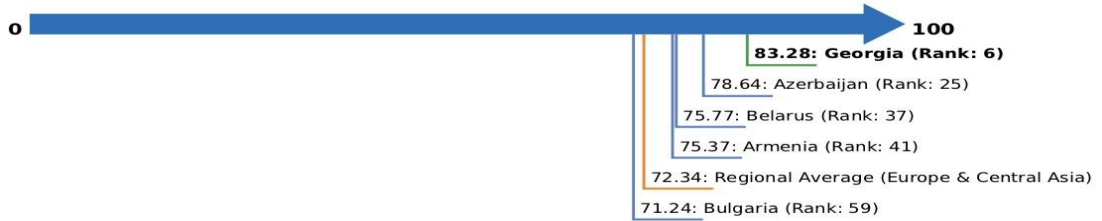
Qeyd olunan fikirləri dolğun ifadə etmək üçün, dünya ölkələrinin biznes sahəsində inkişaf göstəricilərinin müqayisəli təhlilini apararaq daha dəqiq fikirlər əldə etmək olar. Aydın ki, Dünya Bankı tərəfindən hər il açıqlanan “Doing Business” reyting hesabatı 11 göstəriciyə əsaslanaraq 190 ölkə arasında sıralamaları əhatə edir. Həmin göstəricilər aşağıdakılardır:

- 1) Biznesə başlama (məhdud məsuliyyətli cəmiyyətin fəaliyyətə başlaması üçün ödənilmiş minimum kapital həcmi, prosedurlar, zaman və xərclər)
- 2) Tikinti sistemi ilə əlaqədar göstəricilər (tikinti sahəsində təhlükəsizlik mexanizmi, keyfiyyət nəzarəti və anbar tikintisinin tamamlanması üçün sərf olunan zaman, xərc, digər prosedurlar)
- 3) Elektrik enerjisi ilə əlaqədar göstəricilər (elektrik enerjisi ilə təmin edilmə ilə əlaqədar tətbiq edilən tariflər, zaman, xərclər, digər prosedurlar)
- 4) Əmlakın qeydiyyatı (torpaq və mülkiyyət idarəçiliyi sistemində çəkilən xərclər, zaman, digər prosedurlar)
- 5) Kreditlə təmin olunma (girov qanunları və kredit məlumatı sistemləri)
- 6) Azlıq təşkil edən investorların qorunması (korporativ idarəetmədə və əlaqəli müqavilələrdə azlıq təşkil edən səhmdarların hüquqları)
- 7) Vergilərin ödənilməsi (vergi tənzimləməsini həyata keçirtmək üçün firmalar üçün nəzərdə tutulan vergi və təzminat faizləri, ödəmə müddəti və digər ödəmələr)
- 8) Ticarət (müqayisəli üstünlüyə malik olan məhsulların idxal və ixracı)
- 9) Müqavilələrin icrası (ticarət münaqişələrinin və məhkəmə mübahisələrinin keyfiyyətlə həll edilməsi üçün çəkilən xərc və zaman)
- 10) Ödəmə qabiliyyətinin aşağı olması probleminin həll edilməsi (ödəmə qabiliyyətinin aşağı olması ilə əlaqədar tətbiq edilən faiz dərəcələri, sərf olunan zaman, hasilat, qiymət)
- 11) Əmək bazarı tənzimlənməsi (məşğulluğun tənzimlənməsi və iş keyfiyyətinin digər aspektləri sahəsində çeviklik)

Cədvəldə (Əlavə1) əks olunan DB (Doing Business) 2019-ci il hesabatı 2018-ci il may ayına qədər olan göstəriciləri əhatə edir. Bütün ölkələr üzrə sıralamalara nəzər saldıqda reytinglər ölkələrin inkişaf səviyyəsi ilə üst-üstə düşür. Məsələn, Mərkəzi Afrika ölkələrinin iqtisadi inkişafına əsaslanaraq bu sıralamalarda da son yerlərdə qeyd olacağını təxmin etmək mümkündür. Lakin cədvəldə diqqət çəkən ölkələrdən biri ilk 10-luqda yer alan Gücüstan Respublikasıdır. Almaniya, İsveç, Finlandiya kimi inkişaf etmiş ölkələri geridə

qoyan Gürcüstan Respublikası son 3 ilin hesbatalarına əsasən (2019, 2018, 2017) hər il müsbət artım göstəricilərilə yuxarı pillələrdə (uyğun olaraq 6,10,16) yer almışdı. Orta gəlirli ölkələr sırasında olan Gürcüstan Respublikasının aid olduğu regional ölkələr arasında (Avropa və Mərkəzi Asiya) birinci yerdədir.

Şəkil1: Gürcüstan Respublikasının aid olduğu regional ölkələr arasında sıralama

Mənbə: Doing business report 2019

Dünya Bankının hər il həyata keçirdiyi Doing Business sıralamasında yüksək orta gəlirli ölkə kimi Azərbaycan Respublikası bu sıralamanın 2019-cu il hesabatında 25-ci pillənin sahibidir. Doing Business hesabatında Azərbaycan Respublikası və Gürcüstan Respublikasının son 5 il göstəricilərinə nəzər salsaq Gürcüstan Respublikası Azərbaycan Respublikası ilə müqayisədə böyük bir fərqlə davamlı olaraq üstün pillələrdə yer almışdır.

Cədvəl1: Doing Business hesabatında Azərbaycan Respublikası və Gürcüstan Respublikasının son 5 il göstəriciləri

ÖLKƏLƏR	2015	2016	2017	2018	2019
Gürcüstan Respublikası	15	24	16	9	6
Azərbaycan Respublikası	80	63	65	57	25

Mənbə: Doing business reports 2015; 2016; 2017; 2018; 2019

Doing Business təhlillərinə əsasən Gürcüstan dövlətində əlavə dəyər vergisi ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçmə könüllü olduğu üçün bu biznesə başlama işlərini daha da asanlaşdırır. Gürcüstan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 157-ci bəndinə əsasən iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan şəxslər, o cümlədən 12 təqvim ayı ərzində davamlı fəaliyyət nəticəsində 100 000 lari (təqribən 64063AZN) gəlir əldə edən şəxslər ƏDV ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçirlər. Həmçinin şirkətlərdə könüllü ƏDV ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçə bilirlər.

Bundan əlavə Gürcüstan hökuməti mənfəət vergisini yalnız səhmlərdən əldə olunan gəlirə tətbiq etməklə asanlaşdırmış, lakin digər tərəfdən də mal və xidmətlərə görə edilən əlavə ödənişlərə ƏDV tətbiq etməklə vergi ödənişlərini çətinləşdirmişdir.

Əlavə olaraq Gürcüstan Respublikasının Doing Business tərəfindən qiymətləndirilən vergilərin faiz dərəcələri aşağıdakı kimidir:

-mənfəət vergisi 15%

-əmlak vergisi 1%

-torpaq vergisi aqrar fəaliyyətin həyata keçirildiyi torpaqlar istisna olaraq, hər kv. metrə 0.24 lari (0.15 AZN)

-gəlir vergisi 20%

-ƏDV 18% (Pocket Tax Book GEORGIA, 2014, ss. 10-14)

Gürcüstan hökuməti 2017-ci ildə ərazi idarəetməsini biznes şəhərlərində özəl torpaq sahələrinin payını artırmaqla əmlakın qeydə alınması göstəricilərində artıma nail olmuşdu.

Yeni biznes fəaliyyətinə başlayan sahibkalar üçün elektrik enerjisindən istifadə haqlarını azaltmaqla uğurlu strategiya həyata keçirtmişdir.

Əmək bazarında isə işçinin hüquqları qorunur, heç bir ayrışdırıcıya yol verilmir.

Ticarət fəaliyyətində tətbiq edilən elektron portalın təkmilləşdirilməsi sənədləşmə işlərinə sərf olunan vaxtın azaldılmasına səbəb olmuşdur. Əsas ticarət tərəfdaşları ixrac üzrə Türkiyə, idxal üzrə isə Almaniyadır. İdxal olunan məhsullar nəqliyyat vasitələrinin hissələri və aksesuarları, ixrac məhsulları isə polad və metal məhsulları üstünlük təşkil edir.

Gürcüstan Respublikasının azad ticarət zonaları yaratmaqla Ukrayna, Belarusiya, Moldova, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Özbəkistan və Türkmənistan, həmçinin qonşuları Türkiyə, Azərbaycan və Ermənistanla ticarət əlaqələrində gömrük və idxal rüsumlarından azad olmuşdur. 2014-cü ildə Avropa İttifaqı ilə azad ticarət zonaları yaradılması üçün, 2016-cı ildə isə gürcü məhsullarının İslandiya, Lixtenşteyn, Norveç və İsveçrənin bazarına heç bir rüsum

ödəmədən daxil olması üçün sazişlər imzalamışdır. Həmçinin ABŞ, Kanada və Yaponiya ilə də ticarət əlaqələrində daha aşağı tariflərin tətbiq edilməsi üçün müqavilə imzalanmışdır. Gürcüstan Respublikasının 2000-ci ildən bəri Ümumdünya Ticarət Təşkilatının üzvü olması onun ticarət əlaqələrinin inkişafında böyük rol oynayır. Bundan əlavə gömrük proseslərinin rəsmiləşdirilməsi müddətinin 15 dəqiqə çəkməsi baxımından MDB ölkələri arasında birinci yerdədir.

Gürcüstan dövlətində biznes sektorunda daha çox ticarət, tikinti və emal sahələri üstünlük təşkil edir. Ölkənin ən qabaqcıl yerli şirkətləri və onların fəaliyyət sahələri aşağıdakılardır:

1. Georgian Manganese, Ltd.-dəmir, metal ərintiləri istehsalı
2. JSC Energo PRO Georgia-hidroenerji istehsalı
3. JSC Telasi – enerji istehsalı
4. JSC Electric Energy System Commercial Operator (ESCO) - enerji istehsalı
5. ENKA Insaat ve Sanayi A.S Branch in Georgia-tikinti ləvazimatları istehsalı
6. DGI, Ltd. –tütün məhsullarının satışı
7. PSP Pharma, Ltd.- əczaçılıq məhsullarının satışı
8. Rompetrol Georgia, Ltd.- neft ticarəti
9. JSC VISOL Petroleum Georgia - neft ticarəti
10. JSC GEPHA - əczaçılıq məhsullarının satışı
11. JSC Georgian Railway- dəmiryolu yük daşımaları
12. Sun Petroleum Georgia, Ltd.- neft ticarəti
13. Magticom Ltd.-rabitə xidməti
14. Chempionebi 111, Ltd. –oyunların təşkil edilməsi fəaliyyəti
15. Superbeti 2014, Ltd- oyunların təşkil edilməsi fəaliyyəti

(<https://forbes.ge>)

Ən böyük müəssisələrindən üçü (Telasi, ESCO və Georgian Railway) dövlət müəssisələridir. Bundan başqa ən iri şirkətlər siyahısında neft şirkətləri, oyun

müəssisələri və enerji sektoruna aid müəssisələrin adlarının olduğu və bank və sığorta şirkətlərinin adlarının siyahıda olmaması da nəzərdən qaçmır.

Beynəlxalq təcrübədə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri innovativ fikirlərin və təşəbbüslərin meydana gəlməsində fəaldırlar. Bir çox hallarda, bəzən kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən irəli sürülən startap layihələrilə formalaşdırılan məhsul və xidmətlər, bir sonrakı dövrlərdə iri şirkətlər tərəfindən dəstəklənərək geniş miqyasda istehsala nail olur. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri bu baxımdan üstünlüklərə malikdir:

-kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri sadə struktura malik olduqları üçün bu sahədə çevikliyi və şəffaflığı ilə fərqlənir;

-prosedurların sadə və az olması qərarvermə sürətinin artmasına səbəb olur;

Doing Business hesabatında 16-cı pillənin sahibi olan Estoniya hökuməti biznes fəaliyyətinin inkişafı üçün unikal metodlardan istifadə edir. Dünyanın ən liberal vergi sistemində malik olan, “Skype”, “Grab Cab” kimi məşhur startap layihələri tanınan Estoniya hökuməti startap layihələri üçün dəyəri 4,474 Avroya qədər arta bilən subsidiyalar təklif edir. Hökumətin irəli sürdüyü təşəbbüs nəticəsində Estoniya İnkişaf Fondu və Avropa Regional Fondu tərəfindən maliyyələşən “Startap Estoniya” yeni yaradılan şirkətlərə, startap layihələrə maliyyə yardımı göstərmək və onların inkişafına təkan vermək üçün xidmət göstərir.

Dünya təcrübəsi texnoparkların startap layihələrin reallaşdırılması və inkişafı üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu həmişə isbat etmişdir. Bu sahədə ən bariz nümunəni Amerika Birləşmiş Ştatlarının Kaliforniya ştatında olan Silikon Vadisini misal göstərə bilərik. Bu vadi dünyanın qabaqcıl investorları tərəfindən dəstəklənən ən böyük texnoloji korporasiyaları və minlərlə startapların reallaşdığı məntəqə hesab olunur. Ümumilikdə isə Amerika Birləşmiş Ştatlarında ən qabaqcıl texnopark Silikon Vadisi və Kremn Vadisi texnoparklarıdır.

Dünya ölkələrinin təcrübələrinə əsasən biznes sahəsində uğurlu addımlar atan ölkələr ixracın maliyyələşdirilməsi məhsulları kimi aşağıdakı metodlardan istifadə edirlər:

-satiş sərğilərinin keçirilməsi üçün xarici ölkələrdə sərğilərin keçirilməsi üçün qrantların verilməsi yerli şirkətlərin xarici satış sərğilərində iştirak etməsinə şərait yaradır;

-kommersiya riskləri səbəbi kimi meydana gələn itkilərin qarşılınması üçün qısamüddətli ixrac krediti sığortası;

-ixracatçıları və idxalçıları bir neçə risklərdən müdafiə edən akkreditiv və bank qarantiyası kimi beynəlxalq maliyyə alətlərilə sənədli əməliyyatlar.

Bundan əlavə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində lizinq investisiya qoyuluşu kimi tətbiq edilən vasitədir. Bu ölkələrdə 25-30 faiz investisiya qoyuluşunun lizinq vasitəsilə reallaşması ilə yanaşı, yeni çeşid istehsal olunan məhsulların 80 faizə qədəri lizinq avadanlıqları vasitəsilə həyata keçir. İnkişaf etmiş ölkələrdə lizinqin ümumi investisiyada payı 30 faiz , ümumi daxili məhsulda isə xüsusi çəkisi təxminən 2-6 faiz təşkil edir.

Dünya təcrübəsinə nəzər salsaq, biznes fəaliyyəti sahəsində qabaqcıl ölkələrdə biznes mühitinin təkmilləşdirilməsində xüsusi rola malik olan dövlət orqanları və agentlikləri tərəfindən biznes subyektləri üçün sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar bütün məqamları, xidmətləri, məlumatları özündə əks edən xüsusi portal yaradılmışdır. Bu kimi ölkələrə İrlandiyanı, Sinqapuru, Belarusu, Gürcüstanı, Estoniyanı misal gətirmək olar.

İrlandiya da müəssisələrin inkişafına dünya bazarlarında dəstək verilməsi məqsədilə www.enterprise-ireland.com portalı yaradılmışdır. İxrac prosedurlarının həyata keçirilməsinə xüsusi rola malik olan biznesə başlamağa maraqlı olan şəxslər üçün məlumatlandırma, təlim, konsaltinq xidmətləri göstərən bu portal İrlandiyanın investisiya və biznes mühiti ilə əlaqədar bütün məlumatları özündə əks etdirir.

www.enterprisesg.gov.sg portalı Sinqapurda biznes fəaliyyətinin inkişafını təbliğ etmək üçün yaradılmışdır. Portalda startap və investisiya layihələrinin maliyyə mənbələrinə əlçatanlığının təmin edilməsi, yerli və xarici investorlar üçün bazarla əlaqədar bütün məlumatlarla təmin edilməsi üçün şərait yaradılmışdır.

Estoniyanın biznes fəaliyyətinə dəstək fondu tərəfindən yaradılan www.eas.ee portalı biznes subyektlərinə həm maliyyə, həm də konsultativ xidmətlər göstərir.

www.enterprisegeorgia.gov.ge portalı Gürcüstan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən yaradılan təşkilatın təşəbbüsü ilə ölkə ərazisində biznes fəaliyyəti və ticarətin inkişafı, ixracatın artırılması, investisiya fəaliyyətinin təşviqi üçün xidmət göstərir.

Belarusiyanın Investisiya və Özəlləşdirmə üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən yaradılan www.investinbelarus.by ölkədə investisiya imkanları və biznes mühiti ilə bağlı məlumatları özündə əks etdirir.

Bu kimi portalların xidmət göstərməsi texnologiyanın inkişaf etdiyi, internet şəbəkəsinin dünyada inteqrasiya etdiyi dövrdə milli iqtisadiyyatda mövcud biznes vəziyyəti ilə yerli və xarici vətəndaşların məlumatlandırılmasını, yerli və xarici investorların marağının cəlb edilməsini, biznes fəaliyyəti sahəsində müxtəlif xidmətlərdən daha rahat şəkildə yararlanmağa şərait yaradır.

Bundan əlavə dünya təcrübəsində kreativ ideyaların maliyyələşdirilməsi üçün Kickstarter, istənilən növ layihələr üçün IndieGOGO, sosial və tibbi layihələr üçün Youcaring, elmi layihələrin reallaşması üçün Experiment, sosial layihələr üçün Chuffed, vençur kapitalist maliyyələşməsinə təmin edən Crowfunder portalları xidmət göstərir. Bu portallar insanların maddi imkanlarından asılı olmayaraq, öz biznesinə başlama marağının artmasına, biznes fəaliyyəti ilə yanaşı müxtəlif layihələrin maliyyələşməsinə, insanlar arasında innovativ fikir mübadiləsinin paylaşımına marağının artmasına səbəb olur.

III Fəsil MİLLİ İQTİSADİYYATDA BİZNES MÜHİTİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN KOMPLEKS TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

3.1. Milli iqtisadiyyatda əlverişli biznes mühitinin yaradılmasında dövlətin rolu

Bir zamanlar iqtisadçı alimlər dövlət siyasətinin biznesə heç bir təsiri olmadığını düşünürdü. Lakin “Böyük Böhran”-dan sonra C.M. Keyns dövlət siyasətinin biznesə birbaşa təsir göstərdiyini sübut etdi.

Milli iqtisadiyyatda biznes fəaliyyətinin inkişafı sağlam rəqabətli bazar münasibətlərinin təkmilləşməsinə, qiymətlərin sabitləşməsinə, tələb və təklif tarazlığının yaranmasına, iqtisadi dayanıqlığa, xarici təsirləri daha çevik şəkildə dəf etməyə şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadiyyatda biznes fəaliyyəti ölkəmizin müstəqillik əldə etdiyi dövrdən bu günə qədər bir neçə inkişaf mərhələsindən keçmişdir. 2015-ci ilə qədər ölkəmizdə biznes fəaliyyətinin inkişafı yolunda dövlət tərəfindən maliyyə təminatı, insan kapitalının inkişafı, infrastruktur, qanunvericilik sisteminin möhkəmləndirilməsi, dövlət tənzimlənməsi yönümlü tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu dövrdə sahibkarlığın inkişafını hədəfləyən “Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının dövlət proqramı(2002-2005-ci illər)”, ölkədə insan kapitalının inkişafı məqsədilə “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə dövlət proqramı” və bu kimi digər dövlət proqramlarının və layihələrin hazırlanması və tətbiq edilməsi regionlar üzrə məşgullüğun artmasına, işgüzar fəaliyyətin canlanmasına, istehsal yönümlü biznes fəaliyyətinin inkişafına, aqrar, sənaye və digər sahələr üzrə regional potensialın aşkarlanmasına səbəb olmuşdur. 2015-ci ildən sonrakı mərhələdə isə dövlət daha çox qeyri-neft sektorunun inkişafı yönümlü islahatların həyata keçirilməsini dəstəkləmiş, sosial layihələrin, strateji yol xəritələrinin hazırlanması, ixrac və investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması, texnoparkların yaradılması nəticəsində biznes fəaliyyətilə məşğul olan şəxslərə göstərilən xidmətlərin daha rahat və sürətli həyata keçməsi üçün həmin xidmətlərin elektronlaşdırılmasına,

ixrac və iqtisadiyyatın digər sahələrində qeyri-neft sənayesi üzrə inkişafa nail olmasına, ölkənin biznes fəaliyyəti sahəsində göstəricilərinin beynəlxalq hesabatlarda yüksəlməsinə şərait yaratmışdır.

Şəkil2: 2014-cü ildə milli iqtisadiyyatda ÜDM-də özəl sektorun payı, faizlə

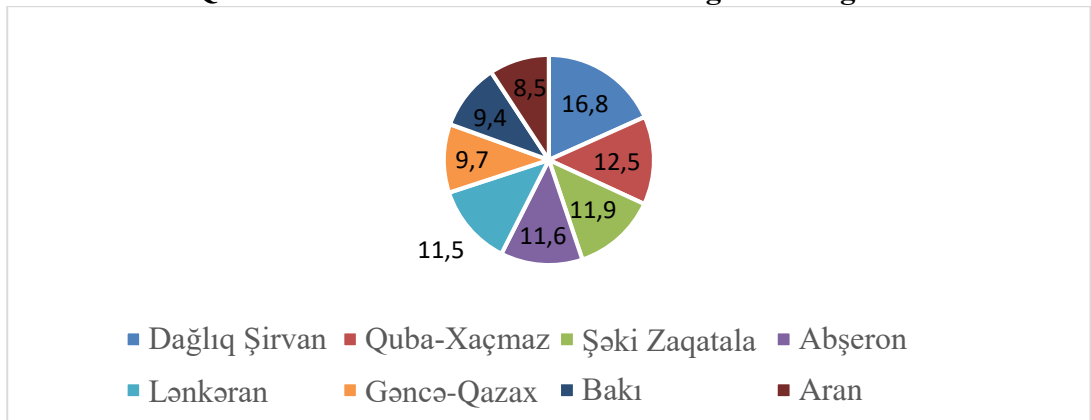

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

2014-cü ildə Respublika üzrə hesablanan ümumi daxili məhsulun həcmi 59 milyard manat təşkil etmişdir. Bu göstəricinin 81,9 faizi özəl sektorun payına düşür. Həmin ildə ölkədə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinin ümumi həcmi 614423 vahid təşkil etmiş və onların 84,6 faizi fiziki şəxslər, 15,4 faizi isə hüquqi şəxslərdir. 2015-ci il 1 yanvar tarixinə qədər müəssisələrin regional bölgüsü ardıcıl olaraq azalan sıra ilə Dağlıq Şirvan 16,8 faiz, Quba-Xaçmaz 12,5, Şəki Zaqatala 11,9 faiz, Abşeron 11,6, Lənkəran 11,5, Gəncə-Qazax 9,7 faiz, Bakı 9,4 faiz, Aran 8,5 faiz kimi sıralanmışdır.

Qrafik 1:2014-cü ildə müəssisələrin regional bölgüsü

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

2014-cü il ərzində yeni qeydiyyatda alınan müəssisə və təşkilatların 1607 vahidi dövlət, 7 vahidi bələdiyyə, 7516 vahidi isə xüsusi mülkiyyətə mənsub olmuşdur. Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi standartlara uyğun olaraq fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələrin sayı 75119 vahid təşkil etmişdir. Bu göstərinin 56,6 faizi Bakı şəhərinin, 43,4 faizi isə digər regionların payına düşür. Hüquqi şəxs kimi qeydiyyatdan keçmədən biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan fərdi sahibkarların sayı isə həmin dövrdə ötən illərlə müqayisədə intensiv şəkildə artaraq 519860 vahid təşkil etmişdir. Fərdi sahibkarlıqla məşğul olanlar arasında ticarət, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti, nəqliyyat və anbar təsərrüfatı sahəsində çalışanlar çoxluq təşkil edir.

2014-cü ildə “DEL-AL Aliminium” MMC, “Tufan” Dağ Xizək İstirahət kompleksi, Qarabağ SPA & Resort, Şamaxı Palace Platinum by Rixos, Lənkəran rayonunda Çörək istehsalı zavodu, Gilan Yem və Ağdaş Meyvə emalı zavod, “Norm” sement zavodu, “Azərsun” Sənaye Parkı nəznində kağız və karton istehsalat kombinatı obyektləri yaradılmışdır.

2015-ci ildə isə ölkədə ümumi daxili məhsulun həcmi 54,4 milyard manat təşkil etmişdir. Bu isə öz növbəsində 2014-cü illə müqayisədə həmin göstəricinin 1,1 faiz artdığını ifadə edir. Özəl sektorun ümumi daxili məhsulda payı 18.8 faiz, dövlət sektorunun payı isə 81,2 faizdir.

Şəkil3: 2015-cü ildə milli iqtisadiyyatda ÜDM-də özəl sektorun payı, faizlə

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Qeyri-neft sahəsində əldə edilən gəlir 37,7 milyard manat artmış və nəticədə ümumi daxili məhsulda qeyri-neft sahəsi payının 69,3 faizədək yüksəlməsinə səbəb olmuşdur.

Respublikada 2015-ci ildə biznes fəaliyyətilə məşğul olanların sayı 677231 vahid təşkil etmişdir. Bu göstəricinin 85.2 faizi fiziki şəxslərin, 14,8 faizi hüquqi

şəxslərin payına düşür. Regionlar üzrə bölgüsü isə daha çox Bakı şəhərində 47,7 faiz, 56.3 faiz isə digər regionlarda fəaliyyət göstərmişdir.

2015-ci il ərzində Azərbaycan Respublikasında 6266 yeni müəssisə qeydiyyatına alınmış və ölkə üzrə fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin ümumi sayı 100325 vahidə çatmışdır. Yeni yaradılan müəssisələrin yarısından çoxu, yəni 3373 vahidi Bakı şəhərində qeydiyyatdan keçmişdir. Ardıcıl sıralamalara uyğun olaraq növbəti pillələrdə isə Aran iqtisadi rayonu daha sonra Lənkəran, Abşeron, Gəncə-Qazax, Şəki Zaqatala, Dağlıq Şirvan, Quba-Xaçmaz, Yuxarı Qarabağ, Naxçıvan Muxtar Respublikası və Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonları yer almışdır. Yeni yaradılan müəssisələrin 5956 vahidi xüsusi mülkiyyətin, 255-i dövlət mülkiyyətinin, 55 vahidi isə bələdiyyə mülkiyyətinin payına düşür. Ümumi olaraq 2016-cı ilin 1 yanvar tarixinədək fəaliyyət göstərən 100325 müəssisənin mülkiyyət bölgüsü müvafiq olaraq xüsusi, dövlət, bələdiyyə mülkiyyəti kimi azalan sıralama ilə yer almışdır (cədvəl). Bu dövrdə 87985 vahid fəaliyyət göstərən xüsusi mülkiyyətin 1850 vahidini birgə müəssisələr, 5781 vahidini isə tam xarici investisiyalı müəssisələr təşkil edir. Bu müəssisələr daha çox Türkiyə, Böyük Britaniya, Rusiya, İran, ABŞ və digər ölkələrə məxsus biznes subyektləri tərəfindən təsis edilmişdir.

2016-cı ilin yanvarın 1-ə qədər olan göstəricilərə əsasən ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən 79037 vahid kiçik müəssisənin 56,2 faizi Bakı şəhərinin, 43,8 faizi isə digər regionların payına düşür.

Hüquqi şəxs yaratmadan fərdi sahibkarlıqla məşğul olanların sayı 2015-ci ildə 576906 vahid təşkil etmişdir. Ötən illə müqayisədə 9,9 faiz artım müşahidə olunmuşdur. Onların 33,7 faizi Bakı şəhərində, 19,8 faizi Aran, 46.5 faizi isə digər regionlarda fəaliyyət göstərmişdir.

2015-ci il 19 oktyabr tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən verilən Fərmana əsasən səmərəliliyin və şəffaflığın artırılması, biznes fəaliyyətini həyata keçirmək üçün xüsusi razılıq tələb edən biznes növlərinin sayının azaldılması, lisenziya verilməsi prosedurlarının asanlaşdırılması məqsədilə

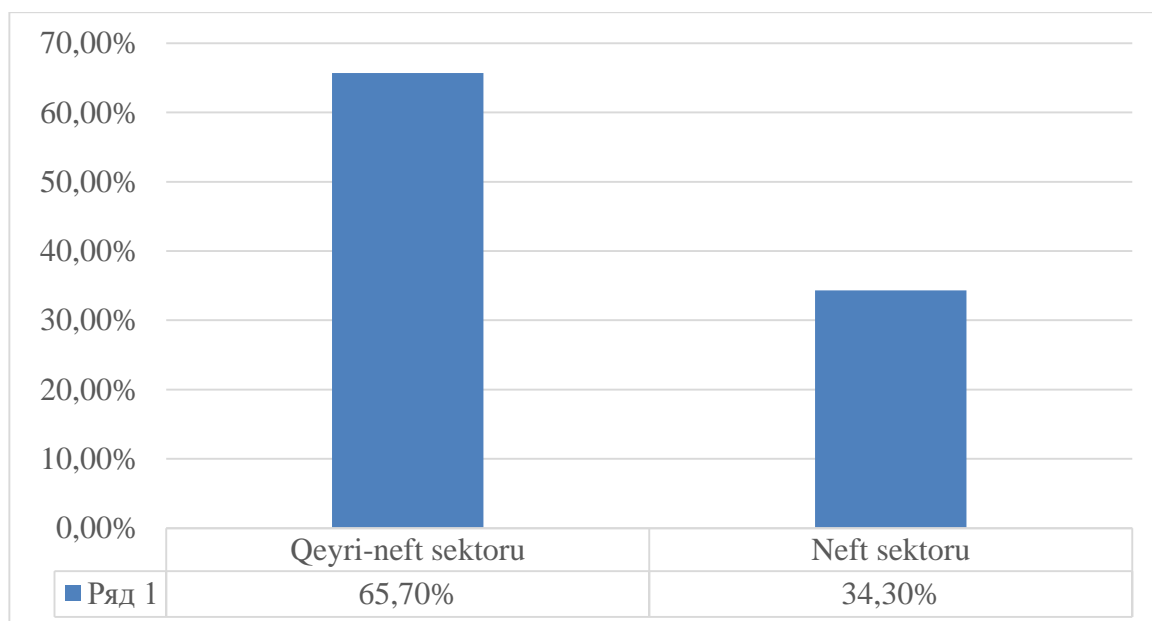
İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən lisenziyaların verilməsi ASAN xidmət mərkəzləri tərəfindən həyata keçirilməyə başlamışdır.

Qeyd edilən dövrdə qeyri-neft sahəsi üzrə yeni yaradılan müəssisələr arasında “Dalğa Beach Aqua Park” istirahət mərkəzi, “Park Chalet Şahdağ”, “İnturist”, “Qafqaz Baku Sport Hotel”, “Boulevard Hotel”, “Qalaltı Hotel & Spa” mehmanxanaları, “Baytarlıq şəhərçiyi” fəaliyyətə başlamışdır.

2016-cı ildə ümumi daxili məhsulun həcmi 59987,7 milyon manat təşkil etmiş və 2015-ci illə müqayisədə 3,7 faiz azalma qeydə alınmışdır. Bunun səbəbi tikinti sahəsində yaranan əlavə dəyərin ötən illə müqayisədə 27,6 faiz azalması olmuşdur.

2016-cı ildə ümumi daxili məhsulun 39403,1 milyon manatı (65,7 %) qeyri-neft sektorunun, 20584,6 milyon manatı isə (34,3 %) neft-qaz sahələrinin payına düşür.

Qrafik2:2016-cı ildə Ümumi daxili məhsulda neft və qeyri-neft sektorunun payı

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

2017-ci il 1 yanvar tarixinədək Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların sayı 107358 vahid təşkil edir. Onlardan 58039 vahidi Bakı şəhərində, 49319 vahidi isə digər regionlarda qeydiyyatda alınmışdır. 2016-cı ildə ləğv edilmiş müəssisələrin sayı 579 vahid olsa da, ötən illə

müqayisədə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinin sayında artım müşahidə olunur. Lakin yenə də onların yarısından çoxunun Bakı şəhərində fəaliyyət göstərməsi və həmin ildə ləğv edilən müəssisələrin daha az Bakı şəhərində qeydə alındığı diqqətimizdən qaçmır. Müəssisələr arasında mülkiyyət növü baxımından çoxluq təşkil edən xüsusi mülkiyyət növüdür (95017). 10640 vahid müəssisə dövlət mülkiyyətinə, 1701 vahid isə bələdiyyə mülkiyyətinə aiddir.

2017-il 1 yanvar taxirinə qədər Azərbaycan Respublikası ərazisində 86514 vahid kiçik müəssisə fəaliyyət göstərmişdir və ötən ildə, həmçinin müəssisə və təşkilat göstəricilərində olduğu kimi kiçik müəssisələrin də regionlar üzrə pay bölgüsü daha çox Bakı şəhərində (57 %) təşkil edir.

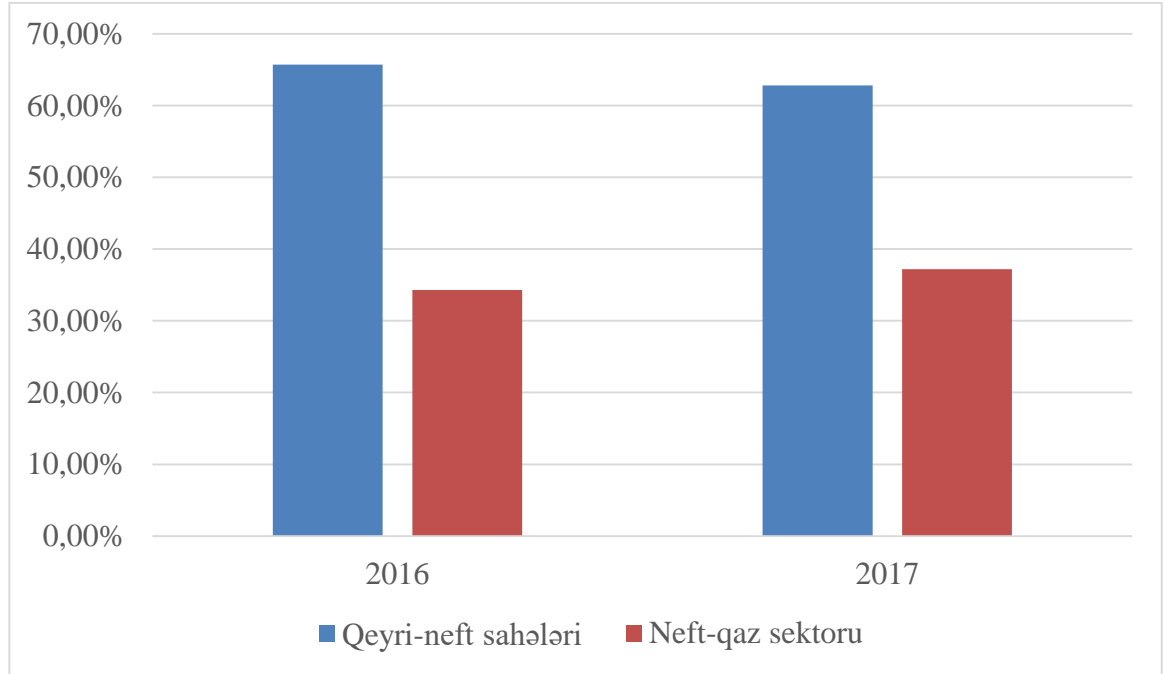
Fəaliyyət növlərinə görə müəssisə və təşkilatların, fərdi sahibkarların, ümumi sahibkarların pay bölgüsü arasında ilk pillədə kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq fəaliyyəti yer alır. Sonrakı üç pilləni isə neft qaz sektoru ilə əlaqədar sahələr müvafiq olaraq mədənçıxarma sənayesi, emal sənayesi, elektrik enerjisi, qaz, buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 21 dekabr tarixli “Lisenzialaşdırma sahəsində bəzi tədbirlər haqqında” fərmanına əsasən lisenziya tələb edən fəaliyyət növlərinin sayı azalmışdır. Bundan əlavə lisenziyanın verilməsinə görə dövlət rüsumlarının məbləği azaldılmış, yeni lisenziyalar müddətsiz verilmiş və müddətli lisenziyalar müddətsiz olaraq qeydə alınmışdır. 2016-cı il 23 sentyabr taxirli fərmanına əsasən əhalinin sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmək, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafını dəstəkləmək, işsizliyin azaldılması, ailə əməyinə istinad edən biznes fəaliyyətinə imkanlar yaratmaq məqsədilə “ABAD” mərkəzləri fəaliyyətə başlamışdır.

2016-cı ildə “ASAN viza” sisteminin yaradılması və bu sistemin tətbiqi nəticəsində olkəyə gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə 30 günədək elektron vizan almaq imkanlarının yaradılması turizm sahəsində biznes fəaliyyətinin inkişafına təkan vermişdir.

Növbəti il,yəni 2017-ci il üzrə ümumi daxili məhsulun həcmi 70135,1 milyon manat olmaqla, ötən illə müqayisədə 0.1 faiz artmışdır. ÜDM-in 37.2 faizi neft-qaz sektorunun, 62,8 faizi isə qeyri-neft sektorunun payına düşür.

Qrafik 3: 2016-2017-ci illərdə neft-qaz və qeyri-neft sektorunun ÜDM-dəki payı

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Link: <https://www.stat.gov.az>

Respublika ərazisində fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların həcmi 118 594 vahid təşkil edib. Son iki illə müqayisədə bu göstəricinin davamlı olaraq artdığı müşahidə olunur. 2017ci ildə 650 müəssisə ləğv edilsə də, 11934 yeni müəssisənin yaradılması bu artıma səbəb olmuşdur. Lakin regionlar üzrə pay bölgüsü əvvəlki ildə olduğu kimi 54 faiz (64488) Bakı şəhərində, 46 faiz isə digər regionlarda (54106) təşkil edir. Lakin 2018-ci il 1 yanvar tarixinədək fəaliyyət göstərən 685406 fərdi sahibkarın 30 faizi Bakı şəhərində, 70 faizi isə digər ərazilərdə fəaliyyət göstərmişdir. 2016cı illə müqayisədə 2017-ci ildə kiçik müəssisələrinde sayında artım müşahidə olunur (96684). Lakin regionlar üzrə faizlə pay bölgüsü ötən illə eyni olaraq qalır. 01.01.2018-ci il tarixinə qədər biznes fəaliyyəti növlərinə görə müəssisə və təşkilatlar, fərdi sahibkarlar, ümumi sahibkarlar arasında göstəricilər cüzi olaraq dəyişsə də fəaliyyət növlərinin sıralanması 2016- illə müqayisədə eyni olaraq qalmışdır.

2017-ci il 4 aprel tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə sahibkarların fəaliyyəti üçün, inşa edilən tikinti obyektləri üçün tələb olunan elektrik enerjisi ilə təmin edilməsi üçün, sənədləşmənin həyata keçməsi məqsədilə qaydalar təstiqlənmiş və bu prosedurların həyata keçməsi “ASAN kommunal” mərkəzlərinə həvalə edilmişdir. 2017-ci ildə İqtisadiyyat Nazirliyinin köməyi ilə ölkə ərazisində idxalın azaldılması, istehsalın və ixracın stimullaşdırılması məqsədilə “Mebel İstehsalçıları Assosiasiyası”, “Tikinti Materialları İstehsalçıları Assosiasiyası”, “Azərbaycan Tekstil İstehsalçıları və İxracatçılar Assosiasiyası”, “Qadın Sahibkarları Assosiasiyası”, “Xurma İstehsalçıları və İxracatçıları Assosiasiyası”, “Çay İstehsalçıları və İxracatçıları Assosiasiyası” yaradılmışdır.

Təhlil edilən göstəriciləri, Azərbaycan Respublikasında biznes mühitinin mövcud vəziyyətini nəzərə alaraq müasir dövrdə ölkəmiz qanunvericilik sisteminin təkmilləşməsi, biznesə başlama imkanlarının asanlaşması, elektron portalın tətbiq ediləcəyi sahələrin genişlənməsi, “bir pəncərə” prinsipi, “elektron hökumət”, “ABAD” və bu kimi layihələrin artması, enerji daşıyıcılarının dəyərinin digər ölkələrlə müqayisədə daha əlverişli olması və bu kimi digər üstünlüklərə malikdir.

Lakin bununla bərabər milli iqtisadiyyatda biznes mühitinin inkişafını ləngidən bir çox amillərdə var. Bu amillər arasında beynəlxalq və regional bazarlara çıxışın məhdud olması, innovasiya və araşdırma fəaliyyəti göstərən təşkilatlarla yeni yaradılan müəssisələr arasında əməkdaşlığın zəif olması, beynəlxalq ticarət sahəsində daha az təcrübəyə malik olmaq, biznes fəaliyyətinin sonlandırılması prosedurlarının mürəkkəbliyi, yeni startap layihələrinin həyata keçirilməsi üçün maliyyə dəstəyinin və təminatının aşağı səviyyədə olması, kiçik və orta sahibkarlıq fəaliyyəti layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün maliyyə mənbələrinin məhdud sayda olması yer alır.

Öncəki fəsildə təhlil etdiyimiz və sadaladığımız Gürcüstan Respublikasının biznes sektorundakı təcrübələrini Azərbaycan Respublikasının biznes mühitində mövcud vəziyyəti ilə müqayisə etsək, dövlətin bu sahədə biznes fəaliyyətinin

təkmilləşdirilməsi üçün hansı şəkildə dəstəyini artırması gərəkdiyini, nə kimi strategiyalar tətbiq edə biləcəyini aydınlaşdırmağa imkan yaradar.

Gürcüstan Respublikasının həm regional, həm də beynəlxalq ticarət münasibətlərini genişləndirməsi üçün yaratdığı azad iqtisadi zonaları, Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olması, gömrük prosedurlarını daha sürətli şəkildə həyata keçirməsi ölkə ərazisində biznes subyektlərinin inkişafına şərait yaradır və ölkənin beynəlxalq hesabatlarda yüksək nəticələr əldə etməsinə səbəb olur.

Bundan əlavə azad iqtisadi zonaların yaradılmasının və bu sahədə beynəlxalq sazişlərin bağlanması iqtisadi və sosial cəhətdən müsbət təsirlərini aşağıdakı kimi sadalamaq olar:

- ölkənin dünya bazarında nüfuzunu artırılması;
- ölkəyə xarici valyuta axınının sürətləndirilməsi;
- xarici və yerli investitor üçün investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması;
- milli məhsulların dünya bazarına ixrac edilməsinin təmin edilməsi;
- istehsalın stimullaşdırılması;
- daxili bazarda əhalinin daha ucuz və keyfiyyətli əmtəə və xidmətlərlə təmin edilməsi;
- ölkə üzrə regional inkişafın təmin edilməsi;
- yeni iş yerlərinin yaradılması, məşğulluğun artırılması;

Məlumdur ki azad iqtisadi zonalar həm iqtisadi, sosial, həm də elmi texniki baxımdan ölkə iqtisadiyyatının inkişafına şərait yaradır. 2018-ci il 18 may tarixində “Ələt azad iqtisadi zonası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi regional ticarətin Mərkəzi Asiya, Rusiya, İran, Cənubi Qafqaz, Türkiyə regionları üzrə ticarət münasibətlərinin inkişafı və “Made in Azerbaijan” brendinin Dünya bazarında tanınması üçün atılan addım olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Ümumdünya Ticarət Təşkilatının üzvü olmaması da beynəlxalq ticarət münasibətlərinin inkişafının ləngiməsinə səbəb olan amillərdən biridir. Azərbaycan Respublikası ÜTT-ə üzv olma niyyəti barədə müraciətini 1993-cü il 23 iyun tarixində bildirmiş və bu gün üzvlük haqqında danışıqlar davam etməkdədir.

Gürcüstan Respublikasında gömrük prosedurlarının, o cümlədən biznes fəaliyyəti ilə əlaqədar prosedurların elektron şəkildə həyata keçirilməsi, bu proseslərin sürətlənməsini təmin edərək regionlararası sıralamada ilk pillədə yer almasını təmin etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentin 6 dekabr 2016-cı il tarixli fərmanı ilə təstiqlənmiş Strateji Yol Xəritəsində sadalanan hədəflərə nail olmaq üçün irəli sürdüyü strategiyaları tətbiq edərək, bu sahədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli fərmanı ilə təstiqlənmiş “Xarici ticarət iştirakçılarının “Yaşıl dəhliz” buraxılış sistemindən daimi istifadə hüququ əldə etməsi, həmin hüququn dayandırılması, ləğv edilməsi və bərpası Qaydası” idxal-ixrac əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına, gömrük sərhədində mal dövriyyəsi prosesinin daha tez bir şəkildə həyata keçməsinə, gömrük nəzarətində çevikliyin, şəffaflığın və səmərəliliyin təmin edilməsinə, dövlət məmurları ilə biznes subyektləri arasında münasibətlərin və beynəlxalq ticarət münasibətlərinin inkişafına şərait yaratmışdır. Bundan əlavə “Vahid İxrac Ərizəsi” layihəsi əsasında “Azexport.az” portalı vasitəsilə məlumatın bir dəfə daxil edilməsi müvafiq sertifikatların əldə edilməsi, gömrük bəyannamələrinin doldurulması, ixrac əməliyyatları üçün icazə və lisenziyaların alınması prosedurları asanlaşdırılmışdır.

Biznes subyektlərinin fəaliyyəti ilə bağlı müraciətlərin, prosedurların bu sahədə təcrübəli dünya ölkələrində olduğu kimi daha sürətlə və rahat həyata keçməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasında müxtəlif fəaliyyət sahələrini əhatə edən “Elektron Hökumət” portalı, “ASAN Xidmət” və ASAN Kommunal” mərkəzləri istifadəyə verilmişdir.

Müasir dövrdə ölkəmizdə dayanıqlılığın, rəqabətqabiliyyətliliyin, qeyri-neft sektorunun təkmilləşdirilməsi və davamlı inkişafın təmin olunmasını hədələyən layihələr tətbiq edilməkdə və hazırlanmaqdadır. Bu layihələr ölkədə biznes fəaliyyətinin inkişafı ilə əlaqədar strateji hədəflərə nail olmaq, potensial imkanlardan mümkün qədər yüksək səviyyədə istifadə edə bilmək üçün aşağıda sadalanan məqsədlərə uyğun olaraq tərtib edilir:

-uzunmüddətli dövrdə Azərbaycanda biznes fəaliyyətinin ümumi daxili məhsula təsirini artırmaq;

-ölkədə biznes mühitini inkişaf etdirmək;

-yerli məhsulların istehsalını beynəlxalq standartlara uyğun olaraq həyata keçirmək;

-biznes subyektlərinin maliyyə resurslarına əlçatanlığını və onlardan səmərəli istifadə edilməsini təmin etmək -xarici bazarlara çıxış imkanlarının əldə edilməsi;

- biznes mühitində innovasiya tətbiqinin artması;

-biznes fəaliyyətində araşdırma və inkişaf fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi;

Təhlillərdəndə aydın olduğu kimi ölkəmizdə biznes subyektlərinin beynəlxalq ticarət fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, ixracın stimullaşdırılması üçün maliyyə mənbələrinin və bu sahəyə yönəldilən investisiyaların artımı üçün həyata keçirilən islahatlar davam etməkdədir.

Azərbaycan Respublikasının əlverişli coğrafi mövqeyə malik olması, şərqlə qərb arasında əlverişli ticarət əlaqələrinin qurulmasına, ölkələrarası beynəlxalq münasibətlərin inkişafına, yükdaşımalara daha səmərəli həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Bütün bunlar ölkəmizin tranzit ölkəyə çevrilmək potensialı olduğunun göstəricisidir. Bu sahədə şəffaflığın yaradılması, dəniz limanlarının sayının artırılması, yeni gəmiqayırma zavodunun təsis edilməsi, yeni yükdaşıma imkanlarının kəşf edilməsi, yükdaşıma xərclərinin azaldılması kimi layihələr həyata keçirilməsi kimi addımlar atılmışdır. Bütün imkanların, əlverişli şəraitin düzgün qiymətləndirilməsi doğru addımlar atmaqla inkişafa doğru irəliləməyə səbəb ola bilər.

2-ci fəslin Dünya ölkələrinin biznes sahəsində həyata keçirdiyi uğurlu strategiyaların təhlili bölməsində İrlandiya, Belarus, Gürcüstan, Sinqapur kimi ölkələr tərəfindən biznes, investisiya və ixracla bağlı əməliyyatlarla əlaqədar operativ və səmərəli xidmətlər göstərən və portala müraciət edən şəxsləri ölkənin biznes mühitinin cari vəziyyəti ilə məlumatlandıran, biznesə başlamaq istəyən şəxsləri zəruri məlumatlarla təmin edən portalların əhəmiyyətindən bəhs etmişdik.

Qeyd edilən təcrübələrdən yararlanaraq ölkəmizdə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il fərmanı ilə təstiqlənmiş “Strateji Yol Xəritəsi”-də nəzərdə tutulan milli iqtisadiyyatda investisiya mühiti və investisiya ilə bağlı məsələlərin mütəmadi təhlili məqsədilə www.EnterpriseAzerbaijan.com portalı yaradılmışdır. Portal davamlı olaraq yenilənən, əlçatan, sürətli, təhlükəsiz, əlverişli olmaqla milli iqtisadiyyatda investisiya cəbediciliyini artırmaq, biznes fəaliyyəti üçün yeni alternativ maliyyə mənbələri və imkanları kəşf etmək üçün xidmət göstərir. Portalda aşağıda qeyd edilən imkanlardan yararlanmaq mümkündür:

-yerli və xarici investorları ölkənin mövcud investisiya mühiti və investisiya layihələri ilə tanış etmək;

-biznes fəaliyyətinə başlamaq marağında olan şəxslərə öz biznes ideyalarını irəli sürərək, startap layihələrinin portalda yerləşdirilməsi;

-startap layihələri üçün yeni maliyyələşmə mənbələrinin tapılması;

-daşınmaz əmlak satışının həyata keçirilməsi;

-biznes fəaliyyəti üçün torpaq satışı imkanları;

-portal üzərindən səhm bazarında alıcı və ya satıcı qismində iştirak etmək imkanları;

-artıq fəaliyyət göstərən hazır biznes layihələrinin satışı;

Portalın “Niyə Məhz Azərbaycan” blokunda Azərbaycan Respublikasında Biznesə başlaq və investisiya yatırmaq üçün bütün prosedurlar və əsas götürülən amillər ətraflı şəkildə öz əksini tapmışdır. Bu amillər Dünya Bankının hər il açıqladığı Doing Business hesabatlarında əsas götürülən göstəricilərlə eynidir.

Dünyada daha çox istifadə edilən Kicktarter, Youcaring, Experiment və s. kimi müxtəlif layihələri bir araya gətirə və maliyyələşmə imkanları yaradan sistemlər www.EnterpriseAzerbaijan.com portalında Crowdfunding kimi öz əksini tapmışdır. Bu sistem hər hansı bir layihənin yalnız bir investor tərəfindən deyil, layihəyə maraq duyan bir neçə insanlar tərəfindən maliyyələşməsinə şərait yaradır. Crowfunfing sistemilə yalnız biznes ideyalar deyil, həmçinin səhiyyə, ictimai-sosial və digər sahələrin maliyyələşməsinə şərait yaradılıb.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında “Khazar Ventures”və “İnfipro” vençur kapital şirkətləri fəaliyyət göstərir. Şirkətlər informasiya texnologiyaları, internet və proqram təminatı üzrə fəaliyyət göstərən bizneslərə ilkin layihələrini reallaşdırması üçün investisiya edir. Lakin “İnfipro” kimi şirkətlər daha çox bazarda rəqabətə liderlik etməyi bacaran, intensiv inkişaf etmə potensialı olan şirkətləri dəstəkləyir.

Portalın üstünlüklərindən biri də biznes fəaliyyəti ilə bağlı operativ xidmət göstərən digər portallara və sistemlərə inteqrasiya edilməsidir.

Sonuncu başlıqda təhlil edəcəyimiz milli iqtisadiyyatda vergi sisteminin Gürcüstan Respublikasında daha səmərəli və biznes subyektlərinin leyhinə olması da ölkəmizlə müqayisədə Gürcüstan dövləti üçün biznes fəaliyyətinin inkişafına daha əlverişli şərait yaratmışdır. Son illərdə Azərbaycan Respublikası da vergi sisteminin daha səmərəli olması üçün vergi qanunvericiliyində dəyişikliklər etmişdir.

3.2. Respublikada investisiya qoyuluşu həyata keçirilən sahələrin mövcud vəziyyəti

Milli iqtisadiyyatda biznes mühitinin təkmilləşdirilməsində investisiya qoyuluşu qeyri-neft sektorunun inkişafına və inteqrasiyasına şərait yarada biləcək əsas faktor kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan Respublikası ölkəyə xarici və yerli investorların cəlb edilməsi strategiyalarını “açıq qapı” siyasəti altında aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirir:

- yeni innovativ, səmərəli layihələrə investisiya qoyuluşlarının artırılması;
- qeyri-neft sahələrinə investisiya qoyuluşunun dəstəklənməsi;
- yeni ixrac yönümlü rəqabətə davamlı məhsulların istehsal olunması;
- ölkə ərazisində investorların hüquqlarının qorunmasının təmin edilməsi;

Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sahələri arasında dinamik sürətdə inkişafda olan informasiya texnologiyaları sektoru bu sahə üzrə əldə edilən gəlirlərə görə birinci yerdədir. Ölkəmiz 138 ölkə arasında informasiya

texnologiyalarının inkişaf səviyyəsinə görə 58-ci yerdə, informasiya texnologiyaları xidmətlərinə görə isə 53-yerdədir. MDB ölkələri arasında isə Azərbaycan internet əhatəsinə görə birinci yerdədir. Bu sahədə 2010-cu ildən bəri 2milyard dollar həcmində investisiya yatırımı olmuşdur. İnformasiya texnologiyaları sahəsindən əldə edilən gəlirlərin ÜDM-də xüsusi çəkisi 2 faiz təşkil edir. İnformasiya texnologiyaları sahəsində çalışan işçi qüvvəsi sayı isə 27 min vahiddir.

Cədvəl 2: MDB ölkələri arasında internet əhatəsinə görə 2016-cı il reyting sıralaması

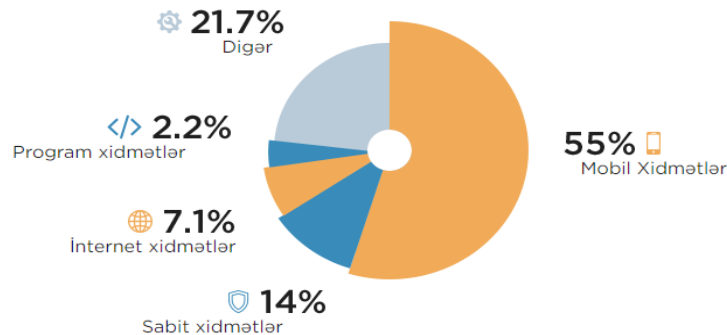
1	2	3	4	5	6	7
Azərbaycan	Belarusiya	Rusiya	Qırğızıstan	Ukrayna	Moldova	Gürcüstan

Mənbə: AZPROMO

Link: <http://www.azpromo.az>

İlk telekommunikasiya peyki olan "Azerspace-1"-in 2013-cü ildə orbitə buraxılması Azərbaycanın, Avropanın, Afrika regionunun və Mərkəzi Asiyanın 15il ərzində internet əhatəsinə təmin edəcək. Növbəti "Azerspace-2" peyki 2017-ci ildə orbitə buraxılmaqla internetə giriş, məlumat ötürücülüyü, rəqəmsal yayım kimi xidmətləri reallaşdırır. İnformasiya texnologiyaları sahəsində investisiyalar daha çox mobil xidmətlərə (55%) yönəldilmişdir. Daha sonra isə proqram xidmətləri (2.2%), internet xidmətləri (7.1%), sabit xidmətlər (14%), digər (21.7%) sahələr üstünlük təşkil edir. Bu sahədə dinamik inkişafı təmin etmək məqsədilə respublika ərazisində Yüksək Texnologiyalar Parkı yaradılmışdır.

Şəkil4: Azərbaycan Respublikasında İT xidməti üzrə əsas sahələr

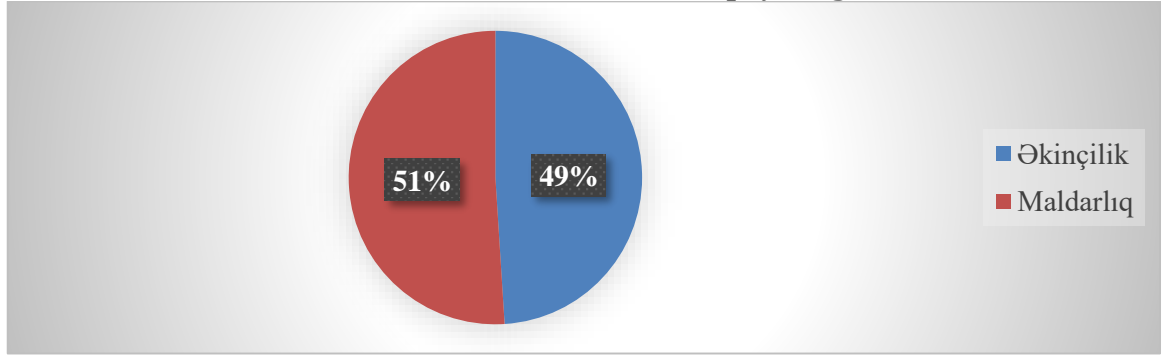

Mənbə: AZPROMO

Link: <http://www.azpromo.az>

İnvestisiya yatırımı və əldə edilən gəlirlər üzrə qeyri-neft sektorları arasında kənd təsərrüfatı və qida sənayesi diqqət mərkəzində olan sahələrdən biridir. Respublika ərazisində kənd təsərrüfatı üçün yararlı olan torpaq sahələrinin həcmi 4.8 milyon hektar təşkil edir. Bu sahədə əldə edilən gəlirlərin ümumi daxili məhsulda payı 7.3 faizdir. Ölkə ərazisində aktiv əhalinin 37 faizi kənd təsərrüfatı və qida məhsulu sahəsində çalışır. 2003-2015-ci illər ərzində qida sənayesi sahəsində 1326 milyon dollar investisiya yatırımı gözə alınmışdır. Kənd təsərrüfatının alt sektorlarına bağçılıq(meyvə-tərəvəz), üzümçülük, fındıqçılıq, çayçılıq, arıçılıq, şəkərlilik, tütünçülük, balıqçılıq daxildir. Kənd təsərrüfatı istehsalının 49%-i əkinçilik, 51%-i isə maldarlıq sahəsinin payına düşür.

Qrafik4: Kənd təsərrüfatı istehsalı üzrə pay bölgüsü

Mənbə:AZPROMO

Link: <http://www.azpromo.az>

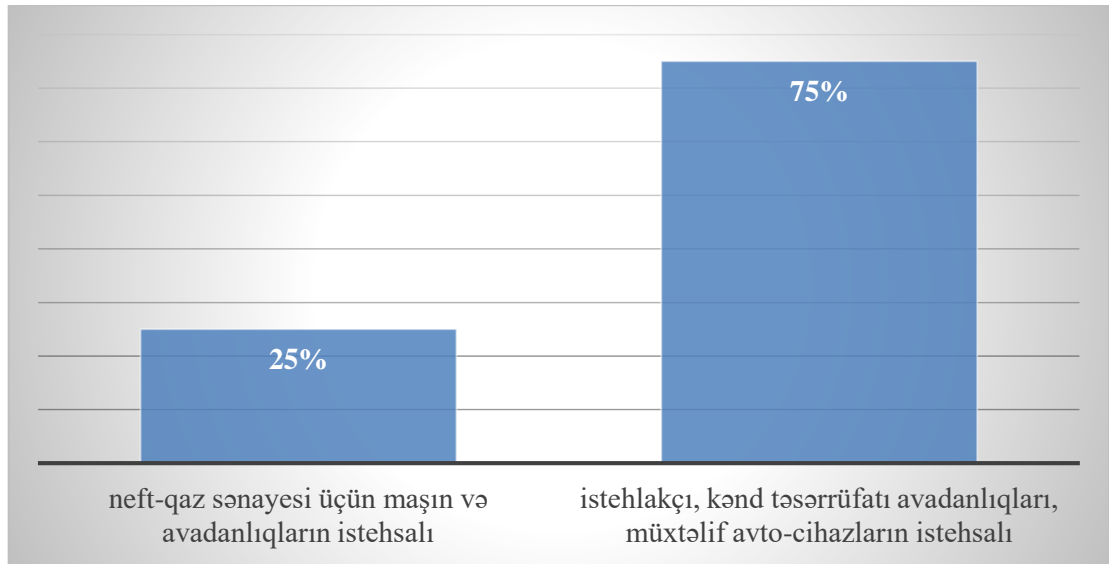
Qida sənayesinin əsas seqmentlərini isə meyvə-tərəvəz istehsalı, ət və ət məhsulları istehsalı, süd və süd məhsulları istehsalı, spirtli və spirtsiz içki istehsalı təşkil edir. Əsas ixrac olunan məhsullar isə meyvə və tərəvəz, konservləşdirilmiş meyvə və tərəvəz məhsulları, meyvə şirələri və şərəbdır.

Azərbaycan Respublikasında kimya sektoruna 2003-2015-ci illər ərzində 600 milyondan çox investisiya qoyuluşu müşahidə edilmişdir. 2015-ci ildə 1 milyard dollar həcmində kimya sektoru məhsullarının ixracından gəlir əldə edilmişdir. Kimya sənayesinin intensiv inkişafını həyata keçirmək üçün Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının istifadəyə verilməsi bu sahənin inkişafı üçün əhəmiyyətli addım kimi qiymətləndirilir. Hər cür imkanlarla təmin olunan və səmərəli vergi güzəştləri təklif edən bu park biznes subyektləri üçün əlverişli şərait yaradır. Bu gün Sənaye Parkında kimyəvi məhsulların geniş çeşiddə istehsalı reallaşır. Əsas

kimyəvi məhsullara benzin, dizel yanacağı, sürtgü yağları, etilen, polietilen propilen, bitum, boyaq maddələri, barium sulfid aiddir.

Azərbaycan Respublikasının Maşınqayırma sənayesinin inkişafında əsas məqsədi bu sahə üzrə idxalın azaldılmasıdır. Digər istehsal sənayeləri ilə müqayisədə ən çox işçi qüvvəsi məhz bu sahədə fəaliyyət göstərir (14.6 min nəfər). 2003-2015-ci illərdə maşınqayırma sənayesinə 670 milyon dollar həcmində investisiya qoyulmuşdur. Bu sahədə istehsal olunan məhsulların 25 faizi neft-qaz sənayesi üçün istehsal olunan maşın və avadanlıqlarının, 75 faizi isə kənd təsərrüfatı avadanlıqlarının, müxtəlif texniki qurğuların payına düşür.

Qrafik5: Maşınqayırma istehsal sahələri üzrə pay bölgüsü

Mənbə:AZPROMO

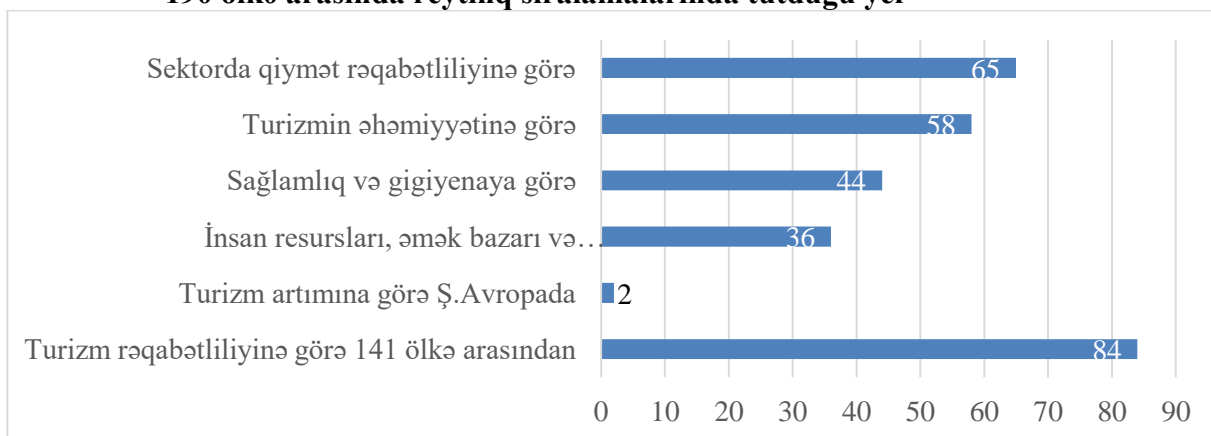
Link: <http://www.azpromo.az>

Maşınqayırma sənayesinin alt sektorlarına müxtəlif maşın hissələri istehsalı, kənd təsərrüfatı maşınları, elektrik mühəndisliyi, gəmiqayırma , avtomobil istehsalı, radio və nəzarət avadanlıqları aiddir. Maşınqayırma sənayesinin intensiv inkişafını təmin etmək üçün Qaradağ Sənaye Parkı yaradılmışdır. Bu sektorda əsas istehsal məhsulları müxtəlif ölçülü gəmilər, yağ ayırma avadanlıqları, elektrik mühərrikləri, müxtəlif yük maşınları, kənd təsərrüfatı avadanlıqlarıdır.

Azərbaycan Respublikasının Xəzər dənizi sahillərində və Qafqaz dağları ətəyində yerləşməsi turizm üçün əlverişli şəraitin olmasının göstəricisidir. Turizm rəqabətqabiliyyətliliyinə görə Azərbaycan 141 ölkə arasında 84 -cü yerdədir. Ölkə

ərazisində bu sahədə tətbiq edilən qiymət rəqabətliyinə görə isə Azərbaycan 65-ci sıradadır. Azərbaycan Respublikasında Turizm alt sektorları biznes turizmi, dini turizm, eko-turizm, istirahət turizmi, idman və əyləncə turizmi, mədəni və irsi turizmdir. Ölkəyə turizm axınına turistlərin gəlmə məqsədlərinə görə sıralasaq 34.8 faiz istirahət, 32.9 faiz biznes, 29.8 faiz sağlamlıq və dini məqsədlərin, 2.5 faizi isə digər məqsədlərin payına düşür.

Qrafik6: Azərbaycan Respublikasının turizm sahəsində müəyyən faktorlara əsasən 190 ölkə arasında reyting sıralamalarında tutduğu yer

Mənbə: AZPROMO

Link: <http://www.azpromo.az>, 2019

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarına uyğun olaraq əczaçılıq, kimya, təkrar emal, gəmiqayırma sektorları üçün Balaxanı, Qaradağ, Pıralahı, Sumqayıt Kimya sənaye parklarının, Masallı, Neftçala sənaye məhəllələrinin, AMEA, Mingəçevir, Pıralahı yüksək texnologiyalar parkının yaradılması ölkədə biznes fəaliyyəti və investisiya qoyuluşları üçün nəzərdə tutulan stimullaşdırıcı tədbirlər arasında gəlir. Bu sahədə investisiya qoyuluşunu stimullaşdırmaq məqsədilə atılan növbəti addımlardan biri də həmin məntəqələrdə qeydiyyatdan keçib fəaliyyət göstərən rezident hüquqi şəxslər və fərdi sahibkarların 7 il ərzində mənfəət, gəlir, torpaq və əmlak vergisindən azad edilməsi olmuşdur. Həmçinin sənaye və texnologiyalar parkında fəaliyyət göstərən rezident biznes subyektləri istehsal məqsədləri üçün qurğuların, texnika və texnoloji avadanlıqların idxalı 7il müddətində gömrük rüsumları və əlavə dəyər vergisindən azad edilmişdir. Qaradağ Sənaye Parkında gəmiqayırma fəaliyyəti ilə məşğul olan rezident hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan biznes fəaliyyəti ilə məşğul

olan fərdi sahibkarlar həmin fəaliyyət üçün lazım olan avadanlıqların idxalı üzrə əlavə dəyər vergisindən azad edilmişdir.

Gələcək dövrdə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün texnopark və sənaye zonalarında yeni imtiyazların müəyyən edilməsi və tətbiq edilməsi üçün araşdırmalar aparılır və tətbiqi ilə bağlı addımlar atılır. Bu fəaliyyətin həyata keçirilməsi aşağıdakı kimi həyata keçirilir:

- texnoparklarda və sənaye zonalarında tətbiq edilən vergi güzəştlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi;

- biznes subyektləri üçün güzəştli kreditlərin ayrılması;

- investisiya layihələtinin həyata keçirilməsi üçün investisiya sazişlərinin bağlanması və bu sahədə dövlətin maliyyələşdirilməsi mexanizmlərindən istifadə edilməsi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 yanvar 2016-cı il tarixli fərmanına əsasən İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən verilən investisiya təşviqi sənədi əsasında investisiya qoyuluşunu həyata keçirən biznes subyektləri texnoloji avadanlıqların idxalına görə sənədin əldə edildiyi tarixdən etibarən 7il müddətində gömrük rüsumları və əlavə dəyər vergisindən azad edilmişdirlər.

Aqrar sektorun inkişafı məqsədilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslər 2019-cu il 1 yanvar tarixinə qədər mənfəət vergisi, əlavə dəyər vergisi və sadələşdirilmiş vergidən azad edilmişdirlər.

Milli iqtisadiyyatda biznesin inkişafı və sağlam rəqabət mühitinin təkmilləşdirilməsi baxımından əlverişli şəraitin yaradılması üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti xarici və yerli investorların maraqlarının qorunması, investisiya qoyuluşu üçün zəruri şəraitin yaradılması, dövlət mülkiyyətində olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətində səmərəliliyin və şəffaflığın təmin edilməsi məqsədilə 5sentyabr 2016-cı il tarixində “Payların (səhmlərin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması ilə bağlı əlavə tədbir haqqında” Sərəncam imzalamışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 30 mart tarixli Sərəncamına əsasən yaradılan “Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti” Açıq Səhmdar

Cəmiyyəti öz vəsaiti hesabına investisiya qoyuluşunun həyata keçirilməsi ilə yerli və xarici investorların maraqlarının cəlb edilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsini reallaşdırır. Şirkət tərəfindən ümumi olaraq bir milyon ABŞ dolları investisiya şəklində neft və qaz sektoruna aid olmayan digər sahələrin inkişafına yönəldilmişdir. Bundan əlavə biznes subyektlərinə maliyyə xidmətləri göstərən digər qurumlar arasında “Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu”, “Azərbaycan Respublikası Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondu”, “Azərbaycanda İxracın və Investisiyaların Təşviqi Fondu” fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 5 oktyabr 2016-cı ildə qeyri neft məhsullarının “Made in Azerbaijan” brendi kimi dünya bazarında genişmiqyaslı təbliğatını hədəfləyən Fərmana imza atdı. Bu fərman Ölkədə istehsalın və ixracın stimullaşdırılması məqsədilə müxtəlif mexanizmləri özündə əks edən tədbirləri nəzərdə tutur. Bu mexanizmlərə aşağıdakılar aiddir:

- ixrac potensialını təkmilləşdirən missiyalar;
- Azərbaycan Respublikası ərazisinə istehlakçı (alıcı) potensialının cəlb edilməsini nəzərdə tutan missiyalar;
- ixrac təşviqinin həyata keçirilməsi;
- beynəlxalq və milli bazarların araşdırılması və təhlili;
- beynəlxalq sərgilərdə və yarmarkalarda Azərbaycan Respublikasının fəal iştirakının təmin edilməsi;
- ixrac və ticarət fəaliyyəti sahəsində beynəlxalq sertifikatın əldə edilməsi;
- Dünya ölkələrində fəaliyyət göstərən mağaza şəbəkələrində, həmçinin “Duty Free”-lərdə ölkəmizin vahid stend ilə fəaliyyətinin təşkil edilməsi;
- Müxtəlif sahələri əks edən tədqiqat və inkişaf layihələri;

Prezidentin Fərmanına uyğun olaraq qeyd edilən sahələr üzrə biznes fəaliyyətinin inkişafı, qeyri-neft sektoruna investisiyaların qoyuluşu, biznes fəaliyyəti həyata keçirən subyektlərin ixrac marağının artırılması və digər sahələrdə AZPROMO-nun təşəbbüsü də diqqətə layiqdir.

AZPROMO-nun həyata keçirdiyi ixrac və investisiya təşviqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün davamlı olaraq beynəlxalq təcrübə təhlil edilir və araşdırılır, bu sahədə təcrübəli ölkələrin ixrac və investisiyaya cəlb olunması strategiyası, investorlara və ixracatçılara dəstək metodları tətqiq edilir.

Yerli şirkətlərin istehsal ediyi məhsullarının dünya bazarında tanınması, biznes əlaqələrinin genişlənməsi və milli iqtisadiyyatda investisiya qoyuluşuna marağın artırılması məqsədilə AZPROMO tərəfindən 2018-ci il ərzində 282 tədbir, 10 təlim seminar və müxtəlif görüşlər təşkil edilmişdir.

2018-ci il ərzində Azərbaycan Respublikasının “Made in Azerbaijan” brendinin tanınması və təşviqi məqsədilə Almaniya Federativ Respublikasının Berlin şəhərində keçirilən “Beynəlxalq Yaşıl Həftə”, “Fruit Logistica”, Rusiya Federasiyasının Moskva şəhərində keçirilən “Prodexpo”, “Worldfood Moscow 2018, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay şəhərində təşkil edilən “Gulfood”, Çin Xalq Respublikasının Şanxay şəhərində “Sial 2018”, “Çin Beynəlxalq İdxal Sərgisi”, “Prowine China” Beynəlxalq Şərab Sərgisi, Urumçi şəhərində “6-cı Çin-Avrasiya”, Qazaxıstan Respublikasının Almatı şəhərində təşkil edilən “KazBuilt 2018”, Fransa Respublikasının Paris şəhərində keçirilən “Sial Paris” sərgilərində 300 kvadrat metrə qədər sahəni əhatə edən və yerli məhsullarımızı təmsil edən stendlər hazırlanmışdır. Sərgilər nəticəsində Azərbaycan Respublikası müxtəlif sertifikatlar əldə etmiş, sərgidə iştirak edən Ölkəmizi və yerli məhsulları təmsil edən Yerli şirkətlər tərəfindən danışıqlar aparılmış, külli miqdarda sifarişlər alınmış və ölkənin ixrac göstəricilərinin artımına nail olmuşdur.

Bundan əlavə AZPROMO-nun təşəbbüsü ilə ilk dəfə Belarusiyada olmaqla, daha sonra Ukraynada, Latviyada, Polşada, Dubayda, Şanxayda “Azərbaycan Ticarət evi” adı altında ticarət və şərab evləri fəaliyyətə başlamışdır.

AZPROMO tərəfindən 2018-ci ildə 10 ölkəyə 11 ölkəyə (Rusiya, Türkiyə, Bolqarıstan, Qazaxıstan, İsveçrə, Monqolustan, Çin, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığına 11 ixrac missiyası təşkil olunmuşdur. Missiyalar nəticəsində qeyd edilən ölkələrlə görüşlərin keçirilməsi, əməkdaşlıq məsələlərinə dair danışıqların aparılması, ixrac ilə əlaqədar razılıqların əldə edilməsinə nail olunmuşdur.

AZPROMO-nun ixrac təşviqi sahəsində həyata keçirdiyi bütün bu tədbirlər nəticəsində Azərbaycan Respublikasına məxsus yerli məhsullar Küveyt, ABŞ, Almaniya, Avstraliya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Belarus, Böyük Britaniya, Gürcüstan, Çin, Rusiya, Polşa, Malaziya, Latviya, Ukrayna, Gürcüstan, Kanada, İtaliya, Estoniya, Çexiya, İsrail, Səudiyyə Ərəbistanı, Tacikistan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Yunanıstan, Qırğızıstan, Yaponiyaya ixrac olunub. 2018-ci il yanvar-dekabr ayları ərzində ixrac təşviqi məqsədilə həyata keçirilən layihələrə ümumi 4 947 685, 54 AZN məbləğində investisiya qoyulmuş və nəticədə ixrac olunmuş məhsullardan 72 282 836,08 USD dəyərində gəlir əldə edilmişdir.

2014-cü ildə AZPROMO tərəfindən qeyri-neft məhsullarının ixracına dəstək və ixracatçılarla münasibətlərin səmərəli qaydada idarə edilməsi məqsədilə “İxracatçılar Klubu” yaradılmışdır. “İxracatçılar klubu”-nün missiyası ölkənin ixrac əməliyyatlarında iştirak etmək istəyən, istehsal və ixrac fəaliyyəti ilə əlaqədar müxtəlif çətinliklər və problemlərlə üzləşən, ixracatçıların və digər qurumların iştirakı ilə müxtəlif iclaslar və layihələr təşkil edir. Klubun hal hazırda 150 üzvü var.

Azərbaycan Respublikasında investisiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün zəruri olan müvafiq hüquqi baza yaradılmışdır. Hüquqi bazaya daxil olan qanunvericilik aktlara xarici investorların hüquqlarını müdafiə edən “Xarici investisiyanın qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, investisiya fəaliyyəti həyata keçirən subyektlərin hüquqlarının və qanuni mənafelərinin, xarici investisiyaların qorunmasına təminat verən “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu və digər normativ hüquqi aktlar daxildir.

Azərbaycan Respublikasında investisiya qoyuluşu üçün əsas götürülən amillər sırasında aşağıdakıları sadalamaq olar:

- Qafqaz regionunda ən yüksək ÜDM səviyyəsinin olması;
- son 5 ildə investisiya qoyuluşunun 120 milyard dollardan çox olması;
- məşğulluq səviyyəsinə görə ölkəmizin MDB ölkələri arasında 4-cü yerdə olması;
- əmək bazarının səmərəliliyi;

- potensial işçi qüvvəsinə malik olması;
- dövlət təftişlərinin (vergi və dövlət təhlükəsizliyi istisna olmaqla) olmaması;
- xarici mübadilə üçün məhdudiyətin olmaması;
- xarici və yerli investorlar arasında ayrışdırılışın olmaması;
- kapitalın hərəkəti ilə əlaqədar valyuta əməliyyatları üçün lisenziyalaşdırma əməliyyatının olmaması;
- xarici investisiya üçün icazə alınma kimi hər hansı bir tələbin olmaması;
- investisiya təşviq sənədi sahiblərinin, sənaye və texnologiya parklarının sakinlərinin üçün 7 il ərzində ödəmələrdə güzəştlərdən yararlanması;
- biznes qeydiyyatı üçün prosedurların təkmilləşdirilməsi;
- Rusiya, Ukrayna, Gürcüstan, Tacikistan, Özbəkistan, Moldova, Belarus, Qırğızıstan ilə azad ticarət razılaşmaları kimi əlverişli ticarət rejimindən yararlanmaq;

3.3. Azərbaycan Respublikasında biznes fəaliyyətində sahəsində vergi qanunvericiliyinin və digər qanunvericilik aktlarının təhlili

Milli iqtisadiyyatda biznes mühitinin inkişafı, bu sahədə dövlətin rolunun və dəstəyinin artırılması, səmərəli və şəffaf biznes və investisiya mühitinin yaradılması üçün təkmilləşdirilmiş qanunvericilik sisteminin qurulması, biznes fəaliyyətinin hər sahəsində biznes subyektlərinin maraq və mənafeələrini müdafiə edəcək hüquqi bazanın olması vacib məsələlərdən biridir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin əsası hesab olunan və ən yüksək hüquqi qüvvəyə malik olan normativ hüquqi aktı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasıdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 15-ci maddəsi olan “İqtisadi inkişaf və dövlət” və 59-cu maddəsində əks olunan “Azad sahibkarlıq hüququ” biznes fəaliyyəti sahəsində hüquqların yaranması, müdafiəsi, bu sahədə əlverişli şəraitin təmin edilməsi üçün qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsində əsas götürülür. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin səlahiyyətlərini özündə əks etdirən Konstitusiyanın 109-cu maddənin

32-ci bəndinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti biznes fəaliyyəti sahəsində digər məsələləri həll edir, müvafiq fərman və sərəncamlarla biznesin fəaliyyət sferasını təkmilləşdirir. Bu maddələrdə qeyd edildiyi kimi Dövlət azad sahibkarlığa şəraitin yaradılması, haqsız rəqabət və inhisaçılığa yol verilməməsi məqsədilə müvafiq olaraq “Haqsız rəqabət”, “Antiinhisar fəaliyyəti”, “Təbii inhisar”, “Ələt azad iqtisadi zonası” haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunları, “Azad iqtisadi zonaların yaradılması işinin sürətləndirilməsi” haqqında sərəncam və digər normativ aktlar qəbul edilmişdir. Sadalanan normativ hüquqi aktlar biznes subyektlərinin milli bazarda rəqabət məhdudiyyəti yarandığı hallarda, onların haqsız rəqabətə yol açacaq metodlardan istifadə edərək fəaliyyət göstərməsinin qarşısının alınması və biznes fəaliyyəti zamanı yaranan əlaqəli hüquqların müdafiəsi üçün tətbiq edilir. Bundan əlavə biznes fəaliyyəti subyektlərinin vəzifələrini, hüquqlarını əmlak məsuliyyətini, sahibkarlığa dövlət dəstəyini özündə əks etdirən normativ hüquqi aktlar da biznes sahəsində hüquqi münasibətlərin tənzimlənməsində böyük rol oynayır.

Təbii inhisar haqqında normativ hüquqi akta uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən təbii inhisar subyektlərinə “SOCAR”, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC, “AzərEnerji” ASC, “Azərsu” ASC, “Azərişiq” ASC, “Bakı Metropoliteni” QSC aiddir. Dövlət bu kimi təbii inhisar subyektlərinin fəaliyyətini qiymətlərdə dəyişiklik etməklə, istehsal həcmində hədlər müəyyən etməklə, vergi, mənfəət, istehsal və satış xərcləri və bu kimi digər aspektləri nəzərə almaqla tənzimləyir.

“Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu azad sahibkarlığın və digər qanuni fəaliyyət növlərilə məşğul olmaq hüququnun reallaşdırılması və bu sahədə dövlət dəstəyinin forma və metodlarını özündə əks etdirir. Qeyd edilən normativ hüquqi akta əsaslanaraq olaraq dövlət yeni strategiyalar və layihələr hazırlayaraq biznes mühitinin canlanmasına və inkişafına şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikasında innovasiya fəaliyyəti haqqında qanunvericilik mövcud deyil, lakin innovativ fəaliyyəti stimullaşdıran və inkişafına təkan verən

bir sıra normativ aktlar mövcuddur. Bunlara “Patent haqqında”, “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə”, “Elm haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunlarını misal çəkmək olar.

Xarici ölkələrində olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da hüququn ən böyük sahələrindən biri vergi hüququdur. Vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında münasibətləri tənzimləyən, onların hüquq və vəzifələrini özündə əks etdirən vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyəti müəyyən edən Vergi Məcəlləsində təstiqlənən tarixdən (2000-ci il 11 iyul) bu günə qədər əlverişli biznes mühitinin yaradılması, vergi yükünün azaldılması, vergi qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məqsədilə dəfələrcə dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən ölkə ərazisində 3 cür: respublikanın bütün ərazilərində tətbiq edilən dövlət vergiləri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vergi Məcəlləsi ilə tənzimlənən, Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində tətbiq edilən muxtar respublika vergiləri və bələdiyyələrin qərarı əsasında tətbiq edilən yerli vergilər tətbiq edilir. Respublika ərazisində tətbiq edilən 9 vergi növündən 2-si (əlavə dəyər vergisi, aksizlər) dolayısı, digər 7 (fiziki şəxslərin gəlir vergisi, hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi, əmlak vergisi, torpaq vergisi, yol vergisi, mədən vergisi) birbaşa vergilərə aiddir. Muxtar respublika vergiləri NMR-nın büdcəsinə, yerli vergilər isə (fiziki şəxslərdən alınan torpaq vergisi, fiziki şəxslərdən əmlak vergisi, tikinti materialları üzrə mədən vergisi, bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisələrdən alınan mənfəət vergisi) yerli büdcələrə ödənilir.

Azərbaycan Respublikasında gəlir vergisi ödəyiciləri rezident və qeyri-rezident fiziki şəxslərdir. Vergi Məcəlləsinin 102-ci maddəsinə əsasən bu vergi növü üçün 45 növ güzəşt və azadolma nəzərdə tutulmuşdur.

Eləcə də respublika ərazisində fəaliyyət göstərən rezident və qeyri-rezident müəssisələr mənfəət vergisi ödəyiciləri hesab olunurlar. Azərbaycan Respublikasında tətbiq edilən mənfəət vergisi 20 faizdir. Beləliklə öncəki fəsildə vergi dərəcələrini və vergi sistemini təhlil etdiyimiz Gürcüstan Respublikasında

daha aşağı mənfəət vergisi tətbiq edildiyini aşkar etmiş olduq. Ölkə ərazisində daimi nümayəndəliyi ilə fəaliyyət göstərən qeyri-rezidentlər əldə etdikləri mənfəətdən, nümayəndəlik olmadan fəaliyyət göstərən qeyri-rezidentlərdən isə mənfəət vergisi əldə etdikləri ümumi gəlirdən tutulur. Gəlir vergisində olduğu kimi mənfəət vergisi ödəyiciləri üçün də Vergi Məcəlləsində 18 növ vergi güzəşti nəzərdə tutulub.

Vergi Məcəlləsinə əsasən əlavə dəyər vergisi ödəyicisi, ƏDV ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçən, yaxud qeydiyyatdan keçməli olan rezident və qeyri-rezident fiziki və hüquqi şəxslər hesab olunur. ƏDV 2 cür: 18 faiz və 0 faiz dərəcəsi ilə tətbiq edilir. Gürcüstan Respublikası ilə müqayisədə Əlavə dəyər vergisi hər iki ölkədə eyni faiz dərəcələri ilə tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasında aksiz vergisi yerli və idxal edilən xarici aksiz məhsullarından (spirtli içkilər, tütün məhsulları, neft məhsulları, minik avtomobilləri, idxal edilən xəz-dəri məhsulları, yaxta və istirahət, idman məqsədləri üçün nəzərdə tutulan digər üzən vasitələrdən, qiymətli daşlar, metallar və onlardan hazırlanan zərgərlik əşyalarından) həmin məhsulların çəkisinə, həcminə və digər müəyyən xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq vergi dərəcəsi müəyyən etməklə tutulur. Azərbaycan Respublikasına məxsus yerli aksizli mallarının ixracı zamanı 0 faiz vergi dərəcəsi tətbiq edilir.

Balansında əsas vəsaitlərə malik olan müəssisələr şəxsi mülkiyyəti kimi bina və digər tikililər, su və hava nəqliyyatına malik olan fiziki şəxslər əmlak vergisi ödəyicisi hesab edilir. Əmlak vergisi əsas vəsaitlərin orta illik qalıq dəyərinin 1 faizi qədər tətbiq edilir. Bu göstəricidə Gürcüstan Respublikasının əmlak vergi dərəcəsi ilə eynidir. Əmlak vergi ödəyiciləri üçün də Vergi Məcəlləsində 13 növ vergi güzəşti nəzərdə tutulmuşdur.

Gürcüstan Respublikasında aqrar fəaliyyətin həyata keçirildiyi torpaqların torpaq vergisindən azad olmasını Azərbaycan Respublikasında torpaq vergisinin tətbiq edildiyi sahələrlə müqayisədə üstünlük kimi qiymətləndirmək olar.

Azərbaycan Respublikası ərazisinə daxil olan yük və sərnişin daşınması üçün istifadə edilən nəqliyyat vasitələri sahibləri, yanacaq, benzin, dizel, maye qazın

idxalı və istehsalını həyata keçirən şəxslər yol vergisi ödəyiciləri hesab edilir. Yol vergisində də aksiz vergiləri kimi müəyyən göstəricilərə əsasən tətbiq edilir.

Mədən vergisi Azərbaycan Respublikası ərazisində faydalı qazıntıların hasil edilməsini həyata keçirən fiziki şəxslər və müəssisələrdən alınan vergisidir. Mədən vergisi Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş faydalı qazıntıların növlərindən asılı olaraq müxtəlif vergi dərəcələri ilə tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasında sadələşmiş vergi ödəyicisi olan fiziki və hüquqi şəxslər mənfəət vergisi və ƏDV ödəyicisi hesab olunmur.

Azərbaycan Respublikası Vergi məəcəlləsində ƏDV ödəyicisi olmaq üçün kmi 12 aylıq fəaliyyət dövründə vergi tutulan əməliyyatların həcmi 200,000 manat, yəni Gürcüstan Respublikası ilə müqayisədə (təqribən 640063 AZN) daha aşağı həddə müəyyən etmişdir.

Əvvəlki fəsillərdə qeyd edildiyi kimi Dünya Bankının hər hazırladığı, Doing Business“ hesabatında əsas götürülən göstəricilərdən biri müəssisələrin bağlanmasıdır. Azərbaycan Respublikası qeyd edilən göstəriciyə üzrə 2018-ci il mart ayı hesabatına əsasən 190 ölkə arasında 47-ci pillədə yer almışdı. Respublika ərazisində Biznes fəaliyyətinə aid müəssisələrin bağlanması baxımından əsas götürülən normativ hüquqi aktlardan biri də “Müflisləşmə və iflas” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunudur. Bu qanunda aşağıda sadalanan məsələlər öz əksini tapmışdır:

-imtiyazlı əqdlərin ləğv edilməsi;

-müflisləşmə barədə elan verildikdən sonra debitor şirkətin yenidən təsis edilməsi üçün səsvermə məqsədilə kreditorların müxtəlif qruplara bölünməsi və səsvermənin həyata keçirilməsi;

-müflisləşmə haqqında elan verildikdən sonra debitor şirkətin aktivlərinin satışı barədə kreditorlardan razılıq alması;

mübahisəli halların məhkəmədən kənar həll edilməsi;

Qanunda sadalanan nüanslara diqqət etsək yalnız müəssisələrin bağlanması ilə əlaqədar məsələlər öz əksini tapmışdır. Biznes mühitinin təkmilləşdirilməsində

bağlanma ərəfəsində olan müəssisələrin yenidən təşkil edilməsi, bu baxımdan maliyyə yardımının göstərilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dünya ölkələrinin biznes sahəsində təcrübəsinə əsasən tədqiqatın əvvəlki bölmələrində azad iqtisadi zonaların milli iqtisadiyyatda nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğu aydın oldu.

Dövlət tərəfindən son illərdə azad iqtisadi zonaların yaradılması üçün göstərilən səylər nəticəsində “Ələt Azad İqtisadi Zona” -nın yaradılması son illərdə regional ticarət münasibətlərinin inteqrasiya etməsinə səbəb olmuşdur. Lakin ölkədə ticarət münasibətlərinin inkişafı üçün bu kimi digər yeni layihələrin də hazırlanmasını, yeni danışıqlar aparılmasını, dünya bazarında iştirakın təmin edilməsi üçün yeni sazişlər bağlanmasını zəruri edir. Ölkəmizin Ümumdünya Ticarət Təşkilatının üzvü olmaması da ticarət münasibətlərinin inkişafının ləngiməsinə səbəb olur.

Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadiyyatda biznes mühitinin inkişafına nail olmaq məqsədilə maliyyə mənbələrinin artırılması və investisiya qoyuluşu üçün əlverişli şəraitin yaradılması, investorların maraqlarının qorunması, onların iştirakına dəstək verilməsi və bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi dövlətin qarşısında duran əsas vəzifələrdir. Ölkədə özəl sektorun payını artırmaq, biznes sahəsində davamlı inkişafa nail olmaq üçün müasir dövrə qədər həyata keçirilən tədbirlərlə yanaşı kiçik və orta sahibkarlığın xüsusi çəkisinin artırılmasını hədəfləyən layihələr yenidən qiymətləndirilməli və investisiya subsidiyaları və dövlət subsidiyaları vasitəsilə maliyələşdirilməlidir. Hədəf yalnız ölkəyə xarici investorların cəlb edilməsi deyil, həmçinin onların özəl sektorda iştirakını artırmaq olmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətinə dəstək üçün yaradılan maliyyə mənbələrinin azlığı ölkədə biznes mühitinin inkişafını ləngidən digər səbəblərdən biridir. Digər tərəfdən respublika ərazisində bank sektorunda biznes kreditləri üçün tətbiq edilən yüksək faiz dərəcələri də mənfi faktorlar sırasında gəlir. Ümumiyyətlə ölkədə fəaliyyət göstərən bankların biznes fəaliyyəti üçün kredit ayırma meyilllərinin aşağı səviyyədə olması biznes

subyektləri tərəfindən biznes krediti üzrə borcların qaytarılmasında risklərin yüksək olmasında qaynaqlanır. Bütün bunlar nəticədə sahibkarlığın sürətlə inkişafına əngəl törədir.

Hər bir dövlətin əsas hədəflərindən biri mükəmməl qanunvericilik sisteminin formalaşdırılmasını reallaşdırmaqdır. Əks təqdirdə həm dövlətin, həm də özəl sahələrdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin fəaliyyətində, həmçinin dövlətin müəyyən etdiyi strategiyaların həyata keçirilməsi zamanı qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaqda çətinliklərin yaranması mümkündür. Respublika ərazisində müasir dövrdə qüvvədə olan mövcud qanunvericilik sistemi biznes mühitində yaranan münasibətlərin bir çoxunu əhatə etsə də hüquqi aktlarda olan boşluqların, biznes fəaliyyətinin inkişafına maneə törədən əngəllərin müəyyən edilməsi, mövcud hüquqi aktların biznes subyektlərinin leyhinə dəyişdirilməsi, üçün yeni müzakirələrin aparılması zəruridir. Qeyd edilən müzakirələrin aparılmasının sahibkar subyektlərin iştirakı ilə onların fəaliyyəti dövründə qarşılaşdığı əngəlləri, maliyyə təminatının, xərclərinin, gəlirlərinin, mənfəətinin illik göstəricilərini analiz etməklə əldə edilən nəticələrə uyğun dəyişikliklər edilməsi daha məqsədəuyğundur. Biznes sahəsində hüquqların və qanunvericiliyin pozulması hallarının statistikasının tərtibinə əsasən dəyişiklik ediləcək aspektlərin aşkar edilməsi və bununla bağlı yeni qərarların qəbul edilməsi də əlverişlidir. İrəli sürülən təkliflərə və əldə edilən nəticələrə uyğun strategiyaların tətbiq edilməsi də yeni qanun layihələrinin hazırlanmasını və qəbul edilməsini tələb edir. Bu metodla qəbul edilən və ya dəyişikliklər edilmiş normativ hüquqi aktların təsirləri, onların səmərəliliyini daha dolğun qiymətləndirmək mümkün olacaqdır. Qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi, bu sahədə yeni layihələrin hazırlanması qaydalarını nəzərə alaraq, irəli sürülən təklifin hər hansı bir investisiya qoyuluşu tələb etmədən tez bir zamanda həyata keçməsi mümkündür.

Beynəlxalq hesabatda müəssisələrin bağlanması göstəricisi üzrə daha yüksək pillələrdə yer almaq üçün bu sahədə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, yenidən təşkil edilmə prosedurları, kreditorun bu proseslərdə iştirakı ilə bağlı məsələlər yenidən gözdən keçirilməli və beynəlxalq standartlara uyğun tətbiq

edilməlidir. Müəssisələrin bağlanması haqqında qanunvericilikdə yenidən təşkil edilmə prosedurları öz əksini tapmalı, şəffaf şəkildə tətbiq edilməli və müflisləşmə və iflas hadisələrinin qarşısının alınması üçün tədbirlər görülməlidir. Qanunvericilikdə mübahisəli məsələlərin məhkəmədənənar həlli ilə bağlı bəndlər öz əksini tapsa da praktik olaraq bu seçimdən daha az istifadə edildiyinə də şahidik. Bu baxımdan biznes fəaliyyətinə yenidən başlamaq istəyən biznes subyektləri üçün yenidən fürsət verilməsi yönündə təkmilləşdirmə tədbirlərinin görülməsi öz zəruriliyini vurğulayır.

Azərbaycan Respublikasında Fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələrin xarici bazara çıxışı, böyük müəssisələrə nisbətən daha məhduddur. Bu əngəlin yox edilməsi üçün yerli məhsulların xarici bazarlarda inteqrasiyası, xarici bazarların araşdırılması həyata keçirilməlidir.

Ölkədə biznes mühitinin inkişafını təmin etmək, əhalini biznes fəaliyyəti ilə məşğul olmağa təşviq etmək və bunun üçün əlverişli şəraiti yaratmaq üçün ölkə ərazisində biznes savadlılığının artırılmasını təmin etmək Azərbaycan Respublikasının həyata keçirə biləcəyi digər əhəmiyyətli strategiyalardan biridir. Tədqiqatın 1-ci fəslində sadalanan biznes fəaliyyəti ilə bağlı iqtisadi informasiya ilə biznes subyektlərinin təmin edilməsi və onların fəaliyyətinin inkişaf etməsi məqsədilə doğru məqsədlərin müəyyən edilməsi, növbəti fəsildə qeyd edilən məlumatlara əsasən fəaliyyət dövrü ərzində rəqabət zamanı biznes uğursuzluqlarının qarşısının alınması və uğurlu biznes fəaliyyətini yaradılması üçün bu kimi digər əhəmiyyətli məlumatların əhaliyə çatdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrümüzdə Respublika ərazisində bu sahədə Bakı Biznes Mərkəzi və AZPROMO tərəfindən sərğilərin təşkil edilməsi, Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Sahibkarlığın İnkişafı Agentliyinin həyata keçirdiyi məsləhət xidmətləri kimi tədbirlər həyata keçirilir. Bu kimi tədbirlərin artırılması əhalidə biznes fəaliyyətinə marağın artırılmasına, unikal startap layihələrinin irəli sürülməsinə, yeni xarici və yerli investorların maraq dairəsini genişləndirməyə, ölkə ərazisində yeni innovasiyaların tətbiq edilməsinə şərait yaradar. Qeyd olunduğu kimi biznes savadlılığın artırılması sahəsində həyata keçirilən tədbirlər

çox az sayda olduğu üçün bununla bağlı yeni layihə və strategiyaların hazırlanması irəli sürülən təkliflərdən biridir.

Öncəki fəsildə Azərbaycan Respublikasının dövlət universitetlərinin bir çoxunda biznes inkubatorlarının yaradılması, heyətin innovativ, elmi, təhsil ilə əlaqədar layihələrə cəlb edilməsi, gənc biznesmenlərin yetişdirilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Bununla yanaşı biznes inkubatorlarının fəaliyyət göstərməsində məqsəd maddi, psixoloji, praktiki, və maliyyə dəstəyi göstərməkdən ibarətdir. Bu kimi layihələrdə əhalidə biznes savadlılığının və biznes fəaliyyətinə başlama marağının artmasına səbəb olur.

Dünya ölkələrinin qabaqcıl təcrübələrinə əsasən Strajı Yol Xəritəsinin hədəflərinə uyğun olaraq yeni yaradılan, biznes fəaliyyətinə başlamaq üçün zəruri imkanları özündə cəmləşdirən www.EnterpriseAzerbaijan.com portalının yaradılması kimi uğurlu layihənin həyata keçməsi diqqətə layiqdir. Bu layihə haqqında əhalinin məlumatlandırılması, irəli sürülən geniş imkanlardan istifadə üçün marağın cəlb edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Respublikasında dövlət tərəfindən startap layihələrinin maliyyələşməsi üçün mənbələrin az olmasına baxmayaraq, yeni portal vasitəsilə yeni ideyalar üçün müxtəlif maliyyələşmə imkanlarının olması, sıfır maliyyə ilə biznes fəaliyyətinə başlamaq şanslarının olması imkanı ilə əhali geniş məlumatlandırılmalı və ölkəmizdə əhali arasında bu imkanlardan istifadə marağı artırılmalıdır.

Xüsusilə portalda vençur kapitalist maliyyələşməsi imkanını təqdim edən Crowfunder xidməti müxtəlif maliyyə mənbələrinə əlçatanlığı təmin edir. Aydınır ki, vençur maliyyələşməsi ixtiraların, kəşflərin, yeni ideyaların kiçik yaxud yeni şirkətlər tərəfindən həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan riskli, lakin perspektivli layihələrin həyata keçirilməsinin maliyyələşmə formasıdır. Məlumdur ki, banklar və kredit təşkilatları daha çox kredit riskinin az olduğu sahələrə üstünlük verirlər. Buna görə də bir çox startap və digər layihələrin, yeni yaradılan şirkətlərin kreditlərdən istifadə etmək imkanları daha məhduddur. Crowfunder xidməti isə biznesə başlamaq istəyənlər üçün bu şəraitdə maliyyələşmə üçün əlverişli təklif irəli sürür.

Dünya ölkələrinin biznes sahəsində keçirdiyi uğurlu strategiyaların təhlili bölməsində lizinqin investisiya qoyuluşunda və biznes fəaliyyətində əhəmiyyətli rola malik olduğunu qeyd etmişdik. Bank krediti, investisiya, icarə kimi anlayışları biznes fəaliyyətinin inkişafına dəstək verən lizinq fəaliyyəti əsas maliyyə aləti hesab olunur. Azərbaycan Respublikasında lizinq haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, lizinqin alternativ maliyyə mənbəyi kimi istifadə edilməsi, əlavə olaraq svop, fyuçers, forvard kimi maliyyə alətlərinin də istifadə edilməsi üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir.

Müasir dövrə qədər dövlətin biznesin inkişafı üçün həyata keçirdiyi layihələr sayəsində yaradılan texnoparklar və sənaye zonalar sayəsində biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi üçün atılan əhəmiyyətli addımlardandır. Müvafiq sahələr üzrə bu cür zonaların və parkların sayını və əhatə dairəsini genişləndirmək, bu sahədə maliyyə dəstəyinin artırılması, logistika infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, yeni startap layihələrin rəqabətədavamlı biznes təşkilatlarına çevrilməsi, müəssisələrin səmərəli kommunal xidmətlərə çıxışının təmin edilməsi Azərbaycanda biznes mühitinin inkişafını daha da sürətləndirəcəkdir.

Bütün irəli sürülən tədbirlərin dövlət büdcəsi, büdcədən kənar fondlar, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, yerli büdcələr, birbaşa xarici investisiyalar, ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən banklar tərəfindən verilən kreditlər və qrantlar, xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların kreditləri, qanunla qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına maliyyələşməsi məqsədə uyğun hesab olunur.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Abbasov A. B. (2011) “Biznesin təşkili və idarə edilməsi”, 464 s.
2. “Antiinhisar fəaliyyəti” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, 4 mart 1993-cü il
3. “Azad iqtisadi zonalar yaradılması işinin sürətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin №2940-li Sərəncamı, 31 may 2017-ci il
4. “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası”, 1995-ci il 12 noyabr
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli fərmanı ilə təstiqlənmiş “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji yol xəritəsi”
6. AZPROMO İllik hesabat-2018
7. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 11 iyul 2000-ci il
8. “Elm haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, 14 iyun 2016-cı il
9. “Ələt azad iqtisadi zonası” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, 18 may 2018-ci il
10. “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, 22 may 2012-ci il
11. Əliyev M.Ə. (2016) “Biznesin inkişaf strategiyası”, 346 s
12. Hüseynov T. Ə. (2009) “Firmanın İqtisadiyyatı”, 588s.
13. “Haqsız Rəqabət” haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2 iyun 1995-ci il
14. “Xarici ölkələrə ixrac missiyalarının təşkkilinə, xarici bazarların araşdırılmasına və marketinq fəaliyyətinə, “Made in Azerbaijan” brendinin xarici bazarlarda təşviqinə, yerli şirkətlərin ixracla bağlı xarici ölkələrdə sertifikat və patent almasına, ixracla əlaqəli tədqiqat-inkişaf proqram və layihələrinə çəkilən xərclərin dövlət büdcəsi hesabına ödənilən hissəsinin maliyyələşdirilməsi və ödənilmə mexanizminin tənzimlənməsi Qaydası”nın

- təstiqlənmiş haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin №1063-li Fərmanı, 5 oktyabr 2016-cı il
15. “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, 4 iyun 1999-cu il
 16. Qarayev Ə. (2015) Sənayeyönümlü yeni kiçik və orta şirkətlərin (startap), 38s.
 17. Musayev İ.K., Əlizadə M.N., Mahmudov A.B. (2016) “Elektron Biznes”, 201s.
 18. “Müflisləşmə və iflas” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, 13 iyun 1997-ci il
 19. “Payların (səhmlərin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin №2300-li Sərəncamı, 5 sentyabr 2016-cı il
 20. “Patent haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, 27 iyul 1997-ci il
 21. “Təbii inhisar” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, 15 dekabr 1998-ci il

Xarici dildə

1. Business Environment in Georgia, KPMG, 2016
2. Doing business 2015, Going beyond efficiency, 12th edition
3. Doing business 2016, Measuring regulatory quality and efficiency, 13th edition
4. Doing business 2017, Equal opportunity for all, 14th edition
5. Doing business 2018, Reforming to create jobs, 15th edition
6. Doing business 2019, Training for reform, 16th edition
7. Doing business 2019, Training for reform, Economy profile of Azerbaijan, 16th edition
8. Doing business 2019, Training for reform, Economy profile of Georgia, 16th edition

9. Eric R. 2011 “The lean startup” 336 p.
10. Pocket Tax Book Georgia 2014

İnternet resursları

1. <https://study.com/search/text/academy.html?q=business#/topresults/business>
2. <https://www.ted.com/search?q=business>
3. <http://www.oecd.org/>
4. <http://www.worldbank.org/>
5. <http://investingeorgia.org/en/>
6. <https://forbes.ge/news/3414/Top-20-Largest-Georgian-Companies>
7. <https://investinestonia.com/business-in-estonia/>
8. <https://www.enterprise-ireland.com/en/About-Us/>
9. <https://www.enterprisesg.gov.sg/about-us/overview>
10. <https://www.eas.ee/?lang=en>
11. <http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/en/about>
12. <http://investinbelarus.by/naip-and-what-we-do/>
13. <https://www.kickstarter.com/>
14. <https://www.indiegogo.com/>
15. <https://www.youcaring.com/>
16. <https://experiment.com/start>
17. <https://chuffed.org/about>
18. <https://www.crowdfunder.com/>
19. <https://www.stat.gov.az/>
20. <https://www.economy.gov.az/>
21. <http://senaye.gov.az/az/senayeshme/publicationshttps://azexport.az/>
22. <http://customs.gov.az/>
23. <https://www.e-gov.az/>
24. <http://abad.gov.az/>
25. <https://www.asan.gov.az/az>
26. <https://asan.gov.az/az/category/asan-kommunal>

27. <http://enterpriseazerbaijan.com/>
28. <http://khazarventures.com/>
29. <http://infipro.az/>
30. <http://www.azpromo.az/>
31. <https://aic.az/>
32. <http://edf.gov.az/>
33. <http://ictfund.gov.az/>
34. <http://www.e-qanun.az/>
35. <https://president.az/>
36. <http://iqtisadiislahat.org/>

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1: Dünya ölkələrinin biznes göstəricilərinin Doing Business tərəfindən sıralaması 2019

Rank	Economy	EODB score	EODB score change	Rank	Economy	EODB score	EODB score change	Rank	Economy	EODB score	EODB score change
1	New Zealand	86.59	0.00	65	Colombia	69.24	+0.20	129	Barbados	56.78	0.00
2	Singapore	85.24	+0.27	66	Luxembourg	69.01	0.00	130	St. Vincent and the Grenadines	56.35	+0.01
3	Denmark	84.64	+0.59	67	Costa Rica	68.89	-0.47	131	Cabo Verde	55.95	+0.02
4	Hong Kong SAR, China	84.22	+0.04	68	Peru	68.83	+0.56	132	Nicaragua	55.64	+0.37
5	Korea, Rep.	84.14	-0.01	69	Vietnam	68.36	+1.59	133	Palau	55.59	+0.01
6	Georgia	83.28	+0.48	70	Kyrgyz Republic	68.33	+2.57	134	Guyana	55.57	-1.21
7	Norway	82.95	+0.25	71	Ukraine	68.25	+0.94	135	Mozambique	55.53	+1.78
8	United States	82.75	-0.01	72	Greece	68.08	-0.12	136	Pakistan	55.31	+2.53
9	United Kingdom	82.65	+0.33	73	Indonesia	67.96	+1.42	137	Togo	55.20	+6.32
10	Macedonia, FYR	81.55	+0.32	74	Mongolia	67.74	+0.27	138	Cambodia	54.80	+0.41
11	United Arab Emirates	81.28	+2.37	75	Jamaica	67.47	+0.55	139	Maldives	54.43	+0.10
12	Sweden	81.27	0.00	76	Uzbekistan	67.40	+1.08	140	St. Kitts and Nevis	54.36	+0.01
13	Taiwan, China	80.90	+0.24	77	India	67.23	+6.63	141	Senegal	54.15	+0.37
14	Lithuania	80.83	+0.29	78	Oman	67.19	-0.02	142	Lebanon	54.04	+0.07
15	Malaysia	80.60	+2.57	79	Panama	66.12	+0.41	143	Niger	53.72	+1.24
16	Estonia	80.50	+0.01	80	Tunisia	66.11	+1.51	144	Tanzania	53.63	+0.34
17	Finland	80.35	+0.05	81	Bhutan	66.08	+0.20	145	Mali	53.50	+0.23
18	Australia	80.13	-0.01	82	South Africa	66.03	+1.37	146	Nigeria	52.89	+1.37
19	Latvia	79.59	+0.33	83	Qatar	65.89	+0.64	147	Grenada	52.71	+0.07
20	Mauritius	79.58	+1.29	84	Malta	65.43	+0.28	148	Mauritania	51.99	+0.92
21	Iceland	79.35	+0.05	85	El Salvador	65.41	+0.21	149	Gambia, The	51.72	+0.23
22	Canada	79.26	+0.38	86	Botswana	65.40	+0.46	150	Marshall Islands	51.62	+0.01
23	Ireland	78.91	-0.51	87	Zambia	65.08	+1.48	151	Burkina Faso	51.57	+0.12
24	Germany	78.90	0.00	88	San Marino	64.74	+2.27	152	Guinea	51.51	+2.02
25	Azerbaijan	78.64	+7.10	89	Bosnia and Herzegovina	63.82	+0.27	153	Benin	51.42	+0.13
26	Austria	78.57	+0.03	90	Samoa	63.77	+0.01	154	Lao PDR	51.26	+0.11
27	Thailand	78.45	+1.06	91	Tonga	63.59	+0.03	155	Zimbabwe	50.44	+1.92
28	Kazakhstan	77.89	+0.73	92	Saudi Arabia	63.50	+1.62	156	Bolivia	50.32	+0.15
29	Rwanda	77.88	+4.15	93	St. Lucia	63.02	+0.06	157	Algeria	49.65	+2.06
30	Spain	77.68	+0.07	94	Vanuatu	62.87	-0.21	158	Kiribati	49.07	+0.33
31	Russian Federation	77.37	+0.61	95	Uruguay	62.60	+0.34	159	Ethiopia	49.06	+0.91
32	France	77.29	+0.99	96	Seychelles	62.41	-0.01	160	Micronesia, Fed. Sts.	48.99	0.00
33	Poland	76.95	-0.36	97	Kuwait	62.20	+0.75	161	Madagascar	48.89	+0.71
34	Portugal	76.55	-0.07	98	Guatemala	62.17	+1.01	162	Sudan	48.84	+3.75
35	Czech Republic	76.10	+0.05	99	Djibouti	62.02	+8.87	163	Sierra Leone	48.74	+0.15
36	Netherlands	76.04	+0.01	100	Sri Lanka	61.22	+1.80	164	Comoros	48.66	+0.14
37	Belarus	75.77	+0.72	101	Fiji	61.15	+0.04	165	Suriname	48.05	-0.05
38	Switzerland	75.69	+0.01	102	Dominican Republic	61.12	+0.55	166	Cameroon	47.78	+0.83
39	Japan	75.65	+0.05	103	Dominica	61.07	+0.04	167	Afghanistan	47.77	+10.64
40	Slovenia	75.61	+0.02	104	Jordan	60.98	+1.42	168	Burundi	47.41	+0.73
41	Armenia	75.37	+2.06	105	Trinidad and Tobago	60.81	-0.12	169	Gabon	45.58	-0.23
42	Slovak Republic	75.17	+0.29	106	Lesotho	60.60	+0.19	170	São Tomé and Príncipe	45.14	+0.30
43	Turkey	74.33	+4.34	107	Namibia	60.53	+0.24	171	Iraq	44.72	+0.04
44	Kosovo	74.15	+0.44	108	Papua New Guinea	60.12	+1.19	171	Myanmar	44.72	+0.51
45	Belgium	73.95	+2.24	109	Brazil	60.01	+2.96	173	Angola	43.86	+2.16
46	China	73.64	+8.64	110	Nepal	59.63	-0.32	174	Liberia	43.51	-0.04
47	Moldova	73.54	+0.38	111	Malawi	59.59	+0.84	175	Guinea-Bissau	42.85	+0.27
48	Serbia	73.49	+0.17	112	Antigua and Barbuda	59.48	+0.06	176	Bangladesh	41.97	+0.91
49	Israel	73.23	+0.64	113	Paraguay	59.40	+0.41	177	Equatorial Guinea	41.94	+0.28
50	Montenegro	72.73	+0.20	114	Ghana	59.22	+2.06	178	Timor-Leste	41.60	+1.71
51	Italy	72.56	-0.15	115	Solomon Islands	59.17	+0.33	179	Syrian Arab Republic	41.57	+0.02
52	Romania	72.30	-0.53	116	West Bank and Gaza	59.11	+0.39	180	Congo, Rep.	39.83	+0.36
53	Hungary	72.28	+0.34	117	Eswatini	58.95	+0.13	181	Chad	39.36	+1.15
54	Mexico	72.09	-0.18	118	Bahamas, The	58.90	+0.77	182	Haiti	38.52	+0.11
55	Brunei Darussalam	72.03	+1.85	119	Argentina	58.80	+0.87	183	Central African Republic	36.90	+2.67
56	Chile	71.81	+0.37	120	Egypt, Arab Rep.	58.56	+2.74	184	Congo, Dem. Rep.	36.85	+0.67
57	Cyprus	71.71	+0.44	121	Honduras	58.22	+0.09	185	South Sudan	35.34	+2.04
58	Croatia	71.40	+0.34	122	Côte d'Ivoire	58.00	+4.94	186	Libya	33.44	+0.23
59	Bulgaria	71.24	+0.11	123	Ecuador	57.94	+0.12	187	Yemen, Rep.	32.41	-0.59
60	Morocco	71.02	+2.46	124	Philippines	57.68	+1.36	188	Venezuela, RB	30.61	-0.24
61	Kenya	70.31	+5.25	125	Belize	57.13	+0.02	189	Eritrea	23.07	+0.13
62	Bahrain	69.85	+1.82	126	Tajikistan	57.11	+0.08	190	Somalia	20.04	+0.06
63	Albania	69.51	+0.50	127	Uganda	57.06	+0.65				
64	Puerto Rico (U.S.)	69.46	+0.20	128	Iran, Islamic Rep.	56.98	+2.34				

Mənbə: Doing business 2019, Training for reform, 16th edition

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1. Doing Business hesabatında Azərbaycan Respublikası və Gürcüstan Respublikasının son 5 il göstəriciləri.....	31
Cədvəl 2. MDB ölkələri arasında internet əhatəsinə görə 2016-cı il reyting sıralaması.....	50

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1. Gürcüstan Respublikasının aid olduğu regional ölkələr arasında sıralama.....	31
Şəkil 2. Azərbaycan Respublikasında IT xidməti üzrə əsas sahələr.....	38
Şəkil 3. 2015-cü ildə milli iqtisadiyyatda ÜDM-də özəl sektorun payı, faizlə.	39

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1. 2014-cü ildə müəssisələrin regional bölgüsü.....	38
Qrafik 2. 2016-cı ildə Ümumi daxili məhsulda Neft və Qeyri-neft sektorunun payı.....	41
Qrafik 3. 2016-2017-ci illərdə neft-qaz və qeyri-neft sektorunun ÜDM-dəki payı.....	43
Qrafik 4. Kənd təsərrüfatı istehsalı üzrə pay bölgüsü.....	51
Qrafik 5. Maşınqayırma istehsal sahələri üzrə pay bölgüsü.....	52
Qrafik 6. Azərbaycan Respublikasının turizm sahəsində müəyyən faktorlara əsasən 190 ölkə arasında reyting sıralamalarında tutduğu yer.....	53